

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jitka Brodřáková

KRIMINALITA MLÁDEŽE

Olomouc 2012

vedoucí práce: JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15.3.2012

Děkuji JUDr. Zdence Novákové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za konzultace, cenné rady a za kvalitní a přínosnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování této diplomové práce. Za cenné rady a informace děkuji také JUDr. Ondřeji Spáčilovi.

OBSAH

Úvod	6
1 KRIMINALITA OBECNĚ.....	8
2 KRIMINALITA MLÁDEŽE	9
2.1 Struktura kriminality mládeže.....	11
2.1.1 Prekriminalita.....	12
2.1.2 Kriminalita mladistvých osob	14
2.1.3 Kriminalita mladých dospělých	15
2.2 Statistika kriminality mládeže.....	17
2.3 Základní pojmy a jejich teoretické vymezení	17
2.4 Charakteristické znaky kriminality mládeže.....	20
2.5 Antisociální chování a kriminalita	24
2.6 Sociálně patologické jevy u mládeže	25
3 PŘÍČINY A PODMÍNKY KRIMINALITY MLÁDEŽE	29
3.1 Ohrožené a narušené děti	31
3.2 Poruchy chování a jejich vliv na kriminalitu mládeže	31
3.2.1 Poruchy chování, které lze vhodnou péčí upravit	32
3.2.2 Poruchy chování, které potřebují zásah odborníka	32
3.3 Vnitřní, vnější a smíšené příčiny kriminality mládeže.....	35
3.3.1 Vnitřní příčiny kriminality mládeže.....	35
3.3.2 Vnější příčiny kriminality mládeže	36
3.3.3 Příčiny smíšené	37
3.4 Vliv vnějšího prostředí na mládež	38
3.4.1 Rodina a její vliv na kriminalitu mládeže	39
3.4.2 Škola a její vliv na kriminalitu mládeže.....	44
3.4.3 Vliv vrstevníků na kriminalitu mládeže.....	46
3.4.4 Vliv drog na kriminalitu mládeže	49
3.4.5 Vliv médií na kriminalitu mládeže.....	50
4 PRÁVNÍ ÚPRAVA DĚTSKÉ DELIKVENCE A KRIMINALITY MLÁDEŽE.....	53
4.1 Účel zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže	54
4.2 Trestní stíhání mladistvých a řízení proti mladistvým.....	55
4.3 Trestní odpovědnost mladistvého	56
4.4 Opatření ukládaná mladistvým	57
4.5 Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let	59
5 PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE	60

5.1	Prevence kriminálního chování a její dělení	63
5.2	Úrovně a strategie preventivních opatření	64
5.3	Preventivní programy	67
5.3.1	Předškolní programy pro děti	67
5.3.2	Programy určené rodičům	68
5.3.3	Programy vázané na školu	68
5.3.5	Programy podporující pracovní uplatnění	69
5.3.6	Komunitní programy	70
5.3.7	Současné preventivní programy v České republice	70
6	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	72
6.1	Výzkumné metody	73
6.2	Diskuze	77
	ZÁVĚR	82
	SEZNAM ZKRATEK	84
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	85
	PŘÍLOHY	6
	ANOTACE	11

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Kriminalita mládeže“. Od roku 2003 pracuji u Policie České republiky v Brně na obvodě Brno – sever, kde se s kriminalitou mladistvých setkávám denně a výjimkou zde bohužel není ani kriminalita dětí. Protože se jedná o jev společensky nebezpečný, je toto téma již po několik desítek let velmi diskutované a stále velmi aktuální.

Kriminalita mládeže a delikvence tvoří samostatnou součást kriminality obecně a v mnoha ohledech se odlišuje od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. Je to dáno různými vlivy, které na děti a mladistvé působí. Tyto odlišnosti jsou určeny například stupněm psychického a somatického vývoje a vlastnostmi a zkušenostmi mladistvých. Kriminalita mládeže zahrnuje protiprávní a protispolečenské jednání osob do věku osmnácti let, ale tato věková hranice se někdy rozšiřuje až na mladé dospělé, kterými jsou osoby do čtyřiceti, v některých případech až do třiceti let. Mládež páchá trestnou činnost obvykle pod určitými vlivy, mezi které se řadí požití alkoholu a jiných návykových látek, a také pod tlakem aktuální emotivní motivace, která převládá nad rozumovou stránkou. Trestná činnost v případě mladistvých je častěji páchaná spolupachateli ve skupině a v momentu náhlé emotivní situace bývá trestný čin v podstatě nepřipravený a nepromyšlený.

Zjednodušeně můžeme tvrdit, že dětská kriminalita a kriminalita mladistvých má kořeny zejména ve špatné rodinné výchově. Tím je neúplné rodinné zázemí, nezájem rodičů o výchovu dětí, přenechávání výchovného působení na vnějších faktorech. Výchovu, kterou by děti měly dostávat od rodičů, pak nahrazují média a party, které děti a mladistvé svádějí k páchání trestné činnosti, výtržnictví, vandalismu atd. Příčin, které vedou mladistvé k páchání trestné činnosti je však mnohem více, tato oblast je opravdu široká. Do tématu kriminality mládeže by mohly být zahrnuty i samostatné studie na téma životních hodnot současné mládeže. Zajímavé by bylo zjišťovat jeho vliv právě na páchání trestné činnosti. Do výchovy mládeže jsou proto začleňovány prospěšné a účinné preventivní programy pro děti, mladistvé a mladé dospělé, které napomáhají při výchově a vedou k pochopení, co znamená nést odpovědnost za své jednání se všemi následky.

Ve své diplomové práci se proto budu věnovat rozboru tématu kriminality mládeže. Cílem práce je popsat charakter kriminality mládeže, definovat její příčiny

a podmínky vzniku. Samostatnou kapitolu bude tvořit problematika trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů a dále se zaměřím na možnosti prevence kriminality, protože preventivní opatření se významnou měrou podílí na zabraňování páčání kriminality mládeží a podstatně přispívají ke snižování kriminality mládeže.

1 KRIMINALITA OBECNĚ

Kriminalita patří mezi základní problémy, které lidé řeší snad od nepaměti a snaží se je omezit, pakliže není možné je úplně vymýtit. Kriminalitou se rozumí jev, který byl, je a nadále ještě dlouhou dobu bude předmětem intenzivních studií, úvah, diagnóz a prognóz a stejně tak i návrhů, jak jej co nejúčinnějším způsobem odstranit z naší společnosti. Je ovšem nutné si uvědomit, že omezování a odstraňování kriminality ze společnosti není jednorázovou záležitostí, ale jde o proces jejího odumírání, tedy o její postupné odstraňování v kratším nebo delším časovém horizontu. A tento fakt není možné při posuzování trestné činnosti podceňovat. Není však ani v silách společnosti beze zbytku odstranit rozpor mezi zájmy společnosti a jednotlivce, tzn. egoistickými a individualistickými tendencemi některých občanů.

Možnost likvidovat a postupně odstraňovat kriminalitu jako hromadný společenský jev v dlouhodobé perspektivě není možné v žádném případě zaměňovat za vysoce škodlivou představu, že kriminalita časem zanikne sama o sobě, bez účinného boje s ní. V naší společnosti nadále přetrvávají specifické rozpory, které jsou úměrné vývojové etapě, ve které žijeme. Tyto rozpory mohou zapříčinit vznik konfliktů mezi jednotlivcem a společností a mohou přerůst až v protispoločenskou nebo dokonce i trestnou činnost. A proto v období naší vyspělé společnosti není v žádném případě možné pomíjet všestranné zkoumání kriminality ani snahu proniknout k její podstatě.¹

Kriminalita obecně včetně její samostatné podoblasti kriminality mládeže je závažným sociálně patologickým jevem a je proto adekvátní, že se kriminalitou zabývá a zkoumá ji celá řada vědních oborů, které lze souhrnně nazvat jako vědní obory o člověku. Pro splnění cílů této práce se ovšem zaměřím na definování, zkoumání příčin a možnosti prevence kriminality mládeže.

¹Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 7-12.

2 KRIMINALITA MLÁDEŽE

Problematika kriminality mládeže je jedním z nejzávažnějších společenských problémů současné doby. Dle průzkumů patří kriminalita mládeže mezi hlavní ukazatele, které občany značně znepokojují. V současné době se problematice kriminality mládeže věnuje mnohem více pozornosti, než tomu bylo v minulých letech. Sociálně patologické jevy, včetně jejich dynamiky, jsou nedílnou součástí naší doby a jejich příčiny se mění pouze velmi zřídka. Společnost je vůči dětem a mladistvým v důsledku jejich nezralosti shovívavější v případě, že spáchají trestnou činnost. Přesto však vzhledem k nárůstu kriminality mládeže v posledních letech žádá represivnější přístup vůči těmto pachatelům.²

Pokud je zahrnuta do sociálně patologických jevů široká oblast společenských jevů od sebevraždy až ke kriminalitě, od sociálních faktorů, psychiatrické nemoci včetně narkomanie a alkoholismu až k rozvodům, od krajních negativních osobnostních rysů až k recidivám delikventního jednání, pak je potřeba uznat, že všechny takové jevy, jakkoli jsou svým původem zakotveny v minulosti, automaticky nemizí a jsou nadále součástí naší doby. Je nutné podotknout, že tato skutečnost je o to závažnější, že se netýká pouze starších věkových skupin, ale i mladých lidí. Snižování počtu a nejlépe postupná likvidace takových jevů u dětí a mládeže může být výsledkem hlubokých konkrétních opatření, která jsou realizována společenskými, státními, zdravotnickými či výchovnými orgány, organizacemi a institucemi. Velmi významnou úlohu zde plní rodina, škola a další zájmové organizace a orgány péče o dítě.

Kriminalita mládeže je závažnou částí sociálně patologických jevů. Kriminalita mládeže se rekrutuje ze všech sociálních skupin, ovšem bližší analýza ukazuje, že se jedná hlavně o takové sociální skupiny, které jsou charakterizované nízkou sociabilitou. To je prokázáno celou řadou znaků, kterými jsou např. nízké vzdělání a kvalifikace rodin mladých delikventů a také jich samotných, dále problematický rozsah jejich ekonomických aktivit, častá migrace, také výskyt dysfunkcí těchto rodin a celkový nízký stupeň společenské odpovědnosti.³

²Srov. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 265.

³Srov. ŠTÍPEK, J. *Úvod do sociální patologie I. Kriminalita mládeže*. Praha: Univerzita Karlova, 1985, s. 5-6.

Problematika kriminality mládeže je trvalým kriminologickým tématem. Jde o téma, do kterého se vkládá mnoho praktické energie. Pozornost je trvale věnována příčinám a podmínkám vzniku a rozvoje kriminality mladých lidí a tato pozornost je vynucena řadou důvodů, z nichž snad nejdůležitější je ten, který poukazuje na reálný předpoklad možné pozitivní změny osobnosti mladistvých pachatelů, ovšem při správně volené socializační a edukační strategii.⁴

Kriminalita je jak svým významem, tak i svým projevem takovým produktem určité míry společenského života, takovou závažnou poruchou chování, která narušuje sociální vztahy jedince, zejména jeho vztahy ke společnosti. Formování nového člověka je velmi složitý proces, který vyžaduje čas, mnohotvárnou tvůrčí práci a to nejenom rodiny, ale i školy a dalších státních orgánů a společenských organizací. Poruchy, nedůslednost a nedostatečnost ve výchovné činnosti vedou někdy ke kriminalitě. Trestná činnost je zpravidla výsledkem deformace osobnosti mladého jedince v souvislosti s nesprávnou výchovou. A už z toho důvodu trestní politika klade zvýšený důraz na předcházení trestné činnosti, na odstraňování příčin a podmínek kriminality, na její prevenci. Kriminalita mládeže se stala celosvětovým problémem. Růst trestné činnosti mládeže je možné zaznamenávat ve všech zemích světa. Právě proto je velmi důležité vést veškerou rodičovskou veřejnost k poznání výchovného procesu a odpovědnosti při výchově dětí, k čemuž musí přispívat všechny společenské instituce.⁵

Kriminalitu mládeže není možné považovat za něco zvláštního. Má však své specifické rysy, které vyplývají z mládí. Je vlastně jakýmsi projevem deformace mladého člověka, která nastala v průběhu života, ve společnosti, ve společenských podmínkách. Kriminalita mládeže nás provokuje a upozorňuje na sebe podstatně intenzivněji než ty síly, které této kriminalitě vytvořily podmínky pro vznik a existenci.⁶ Nezbytným předpokladem správné výchovy mládeže a likvidace kriminality vůbec je předcházení kriminalitě mládeže.

„Je smutné až tragické, že v době, kdy by se děti a mladí lidé měli těšit na pozitivní možnosti, které jim život v dospělosti nabízí, mnozí z nich, někteří dokonce před dosažením staršího školního věku, nastupují životní cestu zločinu a asociálního

⁴Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 8.

⁵Srov. MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovychovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, 1979, s. 5-6.

⁶Srov. MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovychovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, Praha, 1979, str. 23.

chování.“⁷

2.1 Struktura kriminality mládeže

Je nutné definovat, která věková kategorie se řadí pod pojem mládež, a tedy ve vztahu ke kterým občanům se hovoří o kriminalitě mládeže. Do kriminality mládeže patří dětská kriminalita, kriminalita mladistvých osob a kriminalita mladých dospělých.

Podle § 2 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže je mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok věku.⁸ Rozhodně však na základě výše uvedeného nelze tvrdit, že kriminalitu mládeže lze ztotožňovat s kriminalitou mladistvých. Tak tomu skutečně není. *Kriminalita mladistvých osob* představuje pouze jednu ze tří částí *kriminality mládeže*, jak již bylo uvedeno v úvodu této kapitoly.⁹

Do kriminality mládeže dále patří tzv. *dětská kriminalita*, tedy kriminalita osob, které v době spáchání trestného činu nedosáhly patnácti let a tedy nejsou trestně odpovědné. Již v dětském věku, kterým rozumíme do patnácti let, dochází často k jednání, které je nebezpečné pro společnost a i ke vzniku závažných celospolečenských škod. Vzhledem k tomu, že takový jedinec nemá ještě dostatečný věk, není tedy za své jednání trestně odpovědný a nejde tedy o jednání trestné, které by bylo postižitelné podle trestněprávních norem. A to je právě jeden ze základních pojmových znaků skutkové podstaty trestného činu. Z tohoto důvodu je tedy vhodnější místo pojmů *kriminalita dětí* nebo *kriminalita nedospělců* používat pojem *prekriminalita*.¹⁰ Předponou „pre“ je vystižena ta skutečnost, že se jedná o společensky nebezpečné činy, kterých se dopustily osoby mladší patnácti let, které ještě nedosáhly trestní odpovědnosti. Jedná se však pouze o takové činy, které by byly posuzovány jako činy soudně trestné v případě, že by je spáchal jedinec starší patnácti let.

Dále do kriminality mládeže patří *kriminalita mladých dospělých*, kterými se rozumí osoby ve věku od osmnácti do čtyřicetiletí, někdy se uvádí horní věková

⁷ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005, s. 132.

⁸ *Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů*, § 2.

⁹ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, str. 13.

¹⁰ Srov. ZAPLETAL, J. *Kriminologie II. Zvláštní část*. Praha: PA ČR, 1996, s. 7.

hranice třicet let. Kriminalita mladých dospělých představuje velké procento kriminality vůbec a zahrnuje velmi rozmanité trestné činy.¹¹

2.1.1 Prekriminalita

Mezi části patřící do kriminality mládeže je tedy zahrnuta vedle kriminality mladistvých a kriminality mladých dospělých i prekriminalita. Prekriminalitou se rozumí kriminalita osob, které dosud nedosáhly věku patnácti let. Přestože taková osoba nedosáhla z hlediska věku trestní odpovědnosti, nelze prekriminalitu považovat za problém druhořadého významu, ba právě naopak. U většiny mladistvých pachatelů sahají kořeny jejich trestního jednání už do věku dětského, zpravidla školního. Velmi závažným problémem u dětské kriminality je i páčání škod, a to jak materiálních, tak i jiných, které děti do patnácti let svými činy způsobí. Velká část prekriminality je důsledkem jakéhosi dětského dobrodružství, při kterém děti svým jednáním překročí dovolené hranice a tím se podílí na prekriminalitě. Závažné chování delikventního charakteru se objevuje ve školním věku, zhruba od devíti let. Samotné těžiště prekriminality je mezi desátým až patnáctým rokem věku.

Psychické i fyzické osobnostní zvláštnosti dětí se mění s jejich věkem. A v důsledku toho se u delikventních dětí mění i charakter jimi spáchaných deliktů. Kriminalita dětí se vyznačuje především vnikáním do různých objektů, dále se tyto děti dopouštějí drobných krádeží, což bývá typické u dětí ve věku asi do třinácti let. Chlapci starší třinácti let se dopouštějí závažnějších krádeží, které páchají formou vloupání. Delikventní děti se též často začleňují do skupin již narušených mladistvých a v důsledku toho vyvolávají opakované konflikty s učiteli a vychovateli. Svým nevhodným chováním a vyrušováním ztěžují výchovnou práci ve třídě a sami se v důsledku svého chování vylučují ze svého kolektivu. Dále vzrůstá výskyt dětmi páchaných deliktů pod vlivem alkoholu nebo jiných nealkoholově toxických látek, kdy v důsledku vlivu těchto návykových látek páchají děti převážně výtržnictví.

Dětské delikty jsou ve velké míře páchané ve skupině takto nedospělých osob. Často dochází k páčání těchto deliktů ze strany dětí v důsledku zanedbané výchovy.

¹¹ NICM : Sociálně patologické jevy : *Kriminalita a delikvence* [online]. c2011, [cit. 2011-11-11]. Kriminalita a delikvence – Charakteristika. Dostupné z: <http://www.icm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>.

Není žádných pochyb o tom, že je vývoj osobnosti dítěte podmíněn prostředím, ve kterém bylo vychováno, zvláště pak prostředím rodinným. Pokud existují v rodině dobré vztahy a dítěti se dostává potřebné všestranné péče už od narození, má nejlepší předpoklady proto to, aby se z něho stal zdravý jedinec. Na prekriminalitě se nejčastěji podílejí děti z funkčně narušených rodin, které trpí nedostatkem citových vztahů.

Děti páchající delikventní jednání mají ve srovnání s nedelikventními vrstevníky mnohdy značně nižší stupeň schopností, ale i nadání a oproti nim mají ve škole horší výsledky. Tyto děti se často vyznačují nezájmem o systematickou práci a inklinují k útěkům z domova. U dívek potom často dochází k jejich začlenění do party starších, morálně již narušených jedinců, a dívky dříve vyzrávají a vedou předčasný sexuální život. S útekem z domova u chlapců souvisí jejich následné vloupání do prodejen tabáku, pohostinství, občerstvení, chat atd.

Dětská delikvence bývá do značné míry umožněna i nezájmem veřejnosti. Závažným problémem z hlediska prekriminality je i působení formálních a neformálních skupin na osobnost dítěte. Děti vyhledávají kolektiv, cítí se dobře ve skupinách a ukazuje se, že právě tyto skupiny mohou mít na formování osobnosti dítěte větší vliv než jeho rodina. A především pro takové děti, které byly ochuzeny o pevné citové vztahy v rodině, je parta základem jejich života.¹²

Z velké analýzy trestné činnosti nezletilých provedené v roce 2004 bylo zjištěno, že trestná činnost nezletilých narůstá s věkem. Rozdíl v absolutních počtech dvanáctiletých delikventů tehdy byl zhruba dvojnásobně nižší než počet delikventů čtrnáctiletých. Z celkového počtu nezletilců byla každoročně v době spáchání kriminálního činu více než jedna čtvrtina pachatelů mladší dvanácti let. Od roku 2002 nastal výrazný pokles počtu známých nezletilých delikventů a radikálně se snížil i index, který vyjadřuje podíl dětských delikventů mezi vrstevníky, nejvíce mezi dvanáctiletými delikventy.¹³

Co se týká pořadí jednotlivých provinění páchaných nezletilými, je zjevné, že základní trestnou činností je u nich majetková kriminalita. Krádeže jsou celkově doménou nezletilých bez ohledu na věk. Přestože v posledních letech počet evidovaných krádeží, které jsou spáchané nezletilci, stále klesá, zůstává násobkem

¹²Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 32-36.

¹³ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 23-24.

evidovaných násilných jinak trestných činů spáchaných nezletilými. Krádeže, které jsou spáchané nezletilými, mají nejvyšší míru latence. Odhady drobných krádeží, které jsou spáchané nezletilými osobami v obchodních domech, školách, atd. jsou uváděny v tisících ročně.

U kriminality nezletilých byly až do roku 2004 velkým problémem násilné trestné činy, z nich především jinak trestné činy loupeže. Objasněnost loupeží je jedna z nejnižších, a přesto se počty známých nezletilých pachatelů loupeží, na rozdíl od pachatelů skutků majetkové povahy, nesnižovaly.

2.1.2 Kriminalita mladistvých osob

Mladistvé osoby jsou takové, které již dosáhly věku patnácti let, ale nepřekročily dosud hranici osmnácti let. Spodní hranice patnáct let je z kriminologického hlediska důležitá především z toho důvodu, že právě kolem tohoto věku dochází u mladého člověka, při současném pochopení dosahu jednání, k uvědomělému rozhodování pro a proti. Teprve v tomto věku zasahuje mladý člověk zásadněji do společenského prostředí, ve kterém žije a které ho formuje, a takové prostředí si vytváří k mladistvému svůj nový vztah. Mladistvý se právě v tomto věku rozhoduje, jaké zvolí do budoucna povolání, a postupně se na své povolání začíná připravovat. V tomto období se také mladistvý odpoutává více od rodiny a zapojuje se do nových kolektivů, čímž vlastně vstupuje do nových vzájemných vztahů mezi lidmi. Jde o období, kdy se jedinec postupně osamostatňuje. A všechno výše popsané se děje ve věku přibližně od patnácti do osmnácti let, a proto je tomuto období vhodné i při zjišťování příčin kriminality věnovat zvýšenou pozornost.¹⁴

Motivace trestné činnosti mladistvých pachatelů má často svůj skupinový a partnerský podtext. Má znaky jistého „boje o místo na slunci“. Pod vlivem takového boje jsou ve skupině mladiství jedinci ochotni podstoupit jakékoliv činy a tedy i takové, které by je bez diváckého zájmu skupiny vrstevníků ani nenapadly. Skupinovitost je celkově zásadní charakteristikou závadného jednání mládeže a i přímo trestné činnosti dětí a mládeže. Je dokonce možné tvrdit, že mladistvý delikvent, který operuje samostatně, je zvláštností, kdežto dvojice a zejména větší skupiny jsou typickou strukturou.

¹⁴Srov. OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968, s. 32-33.

V pozadí trestné činnosti mladistvých stojí nuda a volný čas, který je nestrukturovaný a spojený s touhou se odreagovat. Mladistvé pak napadají různé věci, díky kterým zažijí dobrodružství, pobaví se a navíc mohou přijít i k finančním prostředkům. Hledají způsob odreagování a kompenzace. A právě to často končí různými formami delikvence nebo sociálně patologickými excesy, jako je vandalismus, šikana, sprejerství, sexuální excesy a další.¹⁵

Dynamiku kriminality mladistvých ovlivňují některé demografické charakteristiky kraje, kterými jsou např. počet mladistvých, podíl jednotlivých sociálních skupin na celkovém obyvatelstvu, početnost mladistvých z měst a naopak z obcí, počet dětí v rodině, početnost občanů pracujících v malých a ve velkých pracovních kolektivech, atd. Tyto faktory ovlivňují i nerovnoměrnost úrovně a odlišnost struktury kriminality mladistvých v různých územních celcích.

Vážným problémem v boji s kriminalitou mladistvých je i vliv požívání alkoholu na trestnou činnost. Nelze podceňovat ani vliv nealkoholových toxických látek, jejichž nebezpečí není dáno početností výskytu, ale škodami v každém jednotlivém případě a dopadem na organismus každého jedince, který tyto látky nadměrně užívá.

Při hodnocení kriminality mladistvých osob je nutné brát v úvahu i skutečnost, že v závislosti na přijímání opatření v boji s kriminální činností mládeže se může vývoj kriminality mladistvých v jednotlivých krajích a okresech výrazně odlišovat od jejího celkového vývoje v republice. To může být ovlivněno zejména ekonomickými, demografickými a životními charakteristikami jednotlivých krajů a okresů. Existují odchylky, které odůvodňují požadavek, aby se proti kriminalitě mladistvých uplatňoval postup, který by přihlížel jak k jejímu celkovému vývoji v republice, tak i k specifickým místním podmínkám.¹⁶

2.1.3 Kriminalita mladých dospělých

Pod pojmem kriminalita mládeže je zahrnuta i kriminalita mladých dospělých, tedy osob, které v době spáchání trestného činu dosáhly věku osmnácti let. Horní hranice mladých dospělých není přesně specifikovaná, v některých literaturách se můžeme setkat s horní hranicí dvacet čtyři let, někdy je tato hranice posunuta na

¹⁵ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 12-13.

¹⁶ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, Praha, 1984, s. 27-30.

dvacet šest let a výjimečně i na třicet let. Jedná se o věk, který je věkem končící adolescence a částečně se překrývá už s věkem sňatečním. Každopádně se jedná o takový věk, kdy mladí dospělí začínají nabývat první skutečně vlastní sociální zkušenosti, a kdy se teprve stávají ekonomicky samostatnými.¹⁷

Od osmnácti let věku pachatele začíná jeho plná trestní zodpovědnost za spáchané kriminální jednání. Vzhledem k tomu, že samotná skutečnost překročení osmnáctého roku věku neznamena ještě u každého člověka dosažení všestranné duševní a fyzické vyspělosti, existuje na takový fakt odpověď, která je obsažena přímo v trestním zákoníku, kde mezi polehčující okolnosti patří věk blízký věku mladistvých. Věk blízký věku mladistvých není však blíže konkretizován. Jistě se však jedná o věk, který příliš nepřesahuje osmnáct let. Samozřejmě se přihlíží k individuálním vlastnostem pachatele, jeho dosaženému stupni socializace, k jeho rozumovému vývoji, k mravnímu vývoji a k výjimečným okolnostem daného případu. Stejně důležité je i to, jaký vztah má pachatel ke spáchanému trestnému činu nebo přečinu a jaké jsou celkové okolnosti případu.

Co se týká kriminologie v České republice, je sledována především věková kategorie mladých dospělých ve věku osmnáct až dvacet čtyři let, neboť tato věková kategorie představuje dost velký podíl na páchání kriminality mladých pachatelů. Orgány činné v trestním řízení ovšem sledují počínání osob od osmnácti let až do jejich devětadvaceti let. Takto mladé osoby se dopouštějí nadměrného množství kriminality, které výrazně převyšuje jejich podíl na populaci. Řada z nich se navíc dopouští trestné činnosti opakovaně a trestné činy bývají vyznačovány vysokou společenskou nebezpečností.

Mladí dospělí tvoří zvláštní skupinu nejen z kriminologického hlediska, ale i z hlediska sociálního. Přestože dle trestněprávní úpravy jsou tyto osoby již plně trestně odpovědné, po stránce sociální se u nich jedná o poměrně složité životní vývojové období, neboť jsou na ně kladeny různé požadavky. Např. pracovní a občanské povinnosti, hledání životního partnera, počátek manželského soužití, zakládání rodiny a celá řada dalších nově vzniklých povinností.¹⁸

Všechny výše uvedené specifické rysy mladých dospělých, včetně charakteru jejich trestné činnosti, je nutné brát v úvahu při volbě co nejúčinnějšího výchovného programu pro tyto mladé lidi a to jak při preventivním působení, tak i represivního

¹⁷ Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 30.

¹⁸ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 42-43.

v případě jejich selhání. Nejčastější formou trestné činnosti mladých dospělých je majetková kriminalita, a to loupeže, krádeže, dále výtržnictví a neoprávněné užívání cizí věci. Velké procento mladých dospělých páchá trestnou činnost pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek, kdy pod jejich vlivem se tito pachatelé dopouštějí trestné činnosti násilné povahy. U majetkových trestných činů není vliv alkoholu významný. Vysoký je podíl skupinové trestné činnosti mladých dospělých na celkové kriminalitě a stejně tak i recidiva páchaných trestných činů.

Kriminalita v tomto období je téměř stejná s kriminalitou dospělých, ale i zde vzhledem k ne dosud plně sociální zralosti platí obecná zásada preference speciálně pedagogických prostředků před pouhou represí.¹⁹

2.2 Statistika kriminality mládeže

Způsobem kontroly kriminálního chování mládeže je statistická analýza kriminality. Základní pramen dat o kriminalitě představují statistické ročenky kriminality České republiky. Policejní statistika vykazuje kriminalitu mládeže zjištěnou a objasněnou. Statistika státního zastupitelství vykazuje kriminalitu, která je stíhaná, a statistika soudní vykazuje kriminalitu pravomocně odsouzenou. Základním pramenem dat důležitých pro rozbor kriminality mládeže je v České republice Statistika kriminality na území České republiky. Tuto statistiku zpracovává Policie České republiky.

Jediným orgánem v České republice, který registruje prekriminalitu dětí, je Policie České republiky. Vzhledem k tomu, že se pro nedostatek věku u kriminality dětí trestní stíhání nezahajuje a věc je odložena, statistiky kriminality státního zastupitelství a soudů údaje o dětech a o skutcích, které jsou jimi spáchané, již nemohou uvádět. Statistika kriminality zobrazuje výsledky činností orgánů činných v trestním řízení.

2.3 Základní pojmy a jejich teoretické vymezení

Problematikou kriminality mládeže se zabývají nejenom normativní vědy, ale také vědy společenské, a především empirické. Terminologie, která se v oblasti kriminality mládeže používá, vychází jednak z práva veřejného, především trestního a správního, ale také z práva soukromého a to občanského a rodinného, navíc také ze

¹⁹ Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 30.

společenských věd, kterými jsou pedagogika, psychologie či sociologie. Svůj slovník pojmů týkajících se kriminality mládeže má i praxe. Někde se používané pojmy shodují, někde překrývají a jinde se rozcházejí nebo úplně chybí.

Kriminalitou se rozumí souhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestním zákoně. V současné době jsou to trestné činy, které se klasifikují na zločiny a přečiny.²⁰ Pojem kriminalita bývá považován za synonymum pojmu delikvence, ovšem pojem kriminalita se používá častěji k označení tohoto společenského jevu samotného. Pojem delikvence bývá častěji používán ve vztahu k osobám, které se trestných činů dopouštějí. Ty osoby, které se trestného činu dopustili, jsou delikventní.

Delikvence obecně označuje protiprávní jednání. Tento pojem se poprvé objevil v kriminologické literatuře na konci 19. století a zahrnuje dva druhy jednání. Tím prvním jsou delikty, které zahrnují odpovědnost za náhradu škody v občanském právu, a tím druhým je prekriminalita.²¹

Trestným činem se rozumí protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně. K trestní odpovědnosti je třeba úmyslného zavinění, pokud trestní zákon výslovně nestanoví, že postačí zavinění z nedbalosti.²²

Protiprávním činem se dle ust. § 2 písm. a) zákona o soudnictví ve věcech mládeže rozumí provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný.²³

Prekriminalitou se rozumí činy jinak trestné, které páchají děti, které ještě nedovršily patnáct let svého věku a které, pokud by spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy.

Mládež je mimo kategorii sociologickou, psychologickou, pedagogickou a právní i kategorií kriminologickou. Z hlediska kriminologického se v našich podmínkách společenská věková skupina „mládež“ člení na tyto tři věkové podskupiny: *nedospělci*, což jsou děti do patnácti let a spodní hranice této věkové skupiny nebyla dosud vymezena, dále *mladiství* od patnácti do osmnácti let a *mladí dospělí* od osmnácti do čtyřicetiletí až třiceti let.

²⁰ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 10-11.

²¹ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 11.

²² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 13.

²³ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů, § 2.

Kriminalita mládeže je určitým druhem jednání stejné struktury jako každý jiný čin, jehož důsledkem je ovšem porušení společenských zájmů v určitém stupni nebezpečnosti takového činu pro společnost. Jednotlivé druhy jednání, které spadají do kriminality mládeže, se vyznačují znaky, které jsou při popisu jevu důležité a jde o *formy trestné činnosti*, např. krádež vloupáním, zpronevěra, podvod, výtržnictví. V podstatě se jedná o popis, jak a čím je kriminalita páchána, jde o zjišťování způsobu provádění trestné činnosti, což je velmi užitečné pro určování forem prevence kriminality mládeže.²⁴

Termínem *nezletilec* se v trestním právu označuje dítě, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršilo patnáctý rok věku, a není proto z důvodu věku trestně odpovědné.²⁵

Mladistvým je osoba, která překročila patnáctý rok svého věku. Jde o takovou osobu, která je před zákonem odpovědná, i když s určitým omezením. Tímto výrazem se však samozřejmě označují i osoby uvedeného věku, které jsou zbavené trestní odpovědnosti. A mladistvý je i ten, kdo v důsledku soudního rozhodnutí předčasně nabyl zletilosti, například při povolování sňatků.

Děti jsou nezletilci ve věku do patnácti let, kteří nemají v právnické terminologii přesné označení. Trestní řád i trestní zákon se vyhýbá jakémukoliv jednoduchému označení a vždy raději vypisuje věk. Právnická a jiná odborná literatura často označuje věkovou skupinu mládeže do patnácti let termínem *děti*.²⁶

Mladý dospělý je pojem, který se používá v kriminologické literatuře. Jde o věkovou kategorii od osmnácti let výše. Horní hranice není přesně stanovená a je velmi volná, někdy se uvádí věk dvacet jedna, jindy až dvacet čtyři nebo dokonce třicet let.

Osoba blízká věku mladistvého je čistě pojem trestněprávní a věkem blízkým věku mladistvého se rozumí období mezi osmnáctým a devatenáctým rokem života fyzické osoby. Jestliže dojde ze strany pachatele ke spáchání trestného čin právě

²⁴ Srov. OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968, s. 7-12.

²⁵ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 22.

²⁶ Srov. MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovychovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, Praha, 1979, s. 7-8.

v tomto věku, použije se při výměře trestu institut polehčující okolnosti a fakultativně je možné uplatnit i zvláštní způsoby řízení proti mladistvému.²⁷

Orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) především zajišťují ochranu práv a nároků dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu včetně jejich zájmů a působí na obnovení narušených funkcí rodiny. Jedná se především tedy o preventivní práci vůči selhávání rodiny.²⁸

Soud pro mládež je zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu.²⁹

2.4 Charakteristické znaky kriminality mládeže

Kriminalitu mládeže je nutné chápat jako součást celkové kriminality. Kriminalita mládeže je však posuzována diferencovaně s přihlédnutím ke všem specifickým zvláštnostem dané věkové skupiny pachatelů. V České republice mají pachatelé ve věku do čtyřiaadvaceti let na celkové kriminalitě podíl 40 % a 60 % všech pachatelů trestných činů jsou pachatelé, kteří jsou ve věku do třiceti let.³⁰

Při zkoumání kriminality mládeže se vychází ze stejných obecných zásad, které se uplatňují při zkoumání kriminality osob, které jsou plně trestně odpovědné. Zároveň je však nutné přihlížet i ke specifickým zvláštnostem kriminologické charakteristiky kriminality mládeže. Tyto specifika jsou spojena zejména s dynamikou a strukturou kriminality, s projevy a působením obecných příčin trestných činů a přečinů a s projevy podmínek, které usnadňují spáchání takových činů, dále s osobností pachatelů a s motivací a cíli páchaní trestné činnosti.

Kriminalita mládeže má, co se týká celkové kriminality, své zvláštnosti, které je možno zdůvodňovat věkovými zvláštnostmi tělesného i psychického vývoje, a dále také neukončeným morálním vývojem, sociální nezralostí a dalšími faktory. Právě kvůli těmto specifickým se mládež dostává do různých vnitřních i vnějších

²⁷ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 13-14.

²⁸ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, Praha, 2009, s. 34.

²⁹ Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 49-50.

³⁰ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 14.

konfliktů a krizových situací, které ovšem ne všichni a ne vždy dokážou řešit správným způsobem, který je v souladu se společenskými hodnotami a normami.³¹

Impulsem k trestné činnosti mládeže bývá ve většině případů požití alkoholu, případně jiné návykové látky, která u nich zvyšuje agresivitu a nepřiměřenou reakci na různé podněty. Příprava ke spáchání trestné činnosti bývá zpravidla nedokonalá, často schází plánování této činnosti, velmi častá bývá i nedostatečná příprava vhodných nástrojů, kterých bude ke spáchání trestného činu užito. Trestná činnost mládeže se vyznačuje neúměrnou tvrdostí. Neúměrná tvrdost se projevuje devastací, dále také ničením nebo až celkovým znehodnocením různých zařízení.

Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti souvisí s tělesnými znaky pachatele. Může se jednat o mrštnost, vyšší pohybovou rychlost, atd. Předmět útoku bývá zpravidla určován zcela jiným hodnotovým systémem, než je běžné u dospělých jedinců. Pachatelé mladého věku se často zmocňují věcí, které zrovna v dané chvíli potřebují, nebo které se jim líbí. Jde o automobily, televizory, mobilní telefony, alkohol, cigarety, oblečení, apod. Věci, které spácháním trestné činnosti získají, si rozdělí ve skupině a finanční prostředky utratí společně.³²

Hodnocení celkového stavu kriminality mládeže není jednoduché. Je to dáno především tím, že existuje poměrně velká latence kriminality vůbec, tzn., že trestné činy a přečiny nejsou registrovány orgány činnými v trestním řízení. Nejedná se však pouze o neodhalenost trestných činů. Je nutné zmínit, že mnohé trestné činy mladistvých osob nedosahují takového stupně nebezpečnosti pro společnost, jaký je požadován trestněprávními normami. A právě proto, i když dojde k naplnění formálních znaků trestné činnosti nebo přečinu, zůstávají vzhledem k nenaplnění jejich materiálního znaku tato protispolečenská jednání mnohokrát mimo pozornost orgánů činných v trestním řízení.

Mladý člověk získává více svobody, má i širší rozhled, co se týká vzdělání, cestování, televize, internetu, atd. Rozšiřují se jeho možnosti být sám sebou, a možnosti pro jeho vlastní rozhodování. Postupně se odpoutává od rodičů, norem, chování. Individuálně se rozhoduje, jak bude trávit svůj volný čas, jaké zaměstnání si zvolí, jakého partnera si vybere. Ukazuje se, že řada jevů, které se ve společnosti vyskytují, jako je např. nezaměstnanost, velmi výrazně omezuje jeho možnosti

³¹ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 13.

³² Ostrov radosti. Středisko volného času : *Prevence* [online].c2011 [cit. 2011-11-11]. Kriminalita, delikvence, vandalismus. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>

rozhodování. A právě tady vznikají pocity bezmoci a další rozpory. Do světa mládeže tak proniká atmosféra nejistoty. Doléhají na ně také situace každodenní reality. Mladí lidé brzy pronikají do všech možných oblastí společenského života, kterými jsou sport, sexualita, masmédiá, a kde nacházejí jistou míru seberealizace. Únikem a východiskem ze situací, které v mladém člověku vyvolávají skepsi a jiné nepříznivé dojmy, je hledání jiných cest seberealizace. Například možnost být fotbalovými fanoušky, skiny, účastníkem v sektě aj. Mladý člověk může velmi snadno propadnout alkoholu, drogám atd. Jeho úsilí osvobodit se od autority rodiny či školy může končit v nové závislosti např. na partách, které bývají často delikventně zaměřené.³³

Při analýze kriminality mládeže je vhodné zabývat se samostatně každou její věkovou kategorií a odlišovat tedy prekriminalitu od kriminality mladistvých a od kriminality mladých dospělých osob.³⁴

Pro věkovou kategorii mládeže je při páchaní trestné činnosti dlouhodobě potvrzováno, že je pro ni charakteristické spolupachatelství, kdy u majetkové trestné činnosti je až stoprocentní, a vyznačuje se značnou tvrdostí, znehodnocováním zařízení a devastací. Dalším charakteristickým znakem pro kriminalitu mládeže je nedokonalá příprava, často neplánovaná, a k páchaní používají nevhodné nástroje. Využívají somatických znaků pachatele, např. vyšší rychlost, větší sílu. Nad jejich rozumovou motivací převládají motivace impulzivní, emotivní, pod vlivem aktuální situace a při opakované trestné činnosti se vyskytují podobné znaky z předcházející trestné činnosti.³⁵

Kriminalita mládeže je převážně majetkové povahy, a to v takové míře, že čtyři z pěti obžalovaných mladistvých se dopustili majetkového deliktu bez použití násilí vůči člověku. Drtivou většinu kriminality mládeže lze navíc subsumovat pod trestný čin krádeže. Značná část škody způsobená antisociální činností je způsobena násilným a neodborným způsobem spáchání, kterým se obžalovaní odcizovaných věcí zmocňují. Na druhou stranu je potřeba se zamyslet, jestli právě tento násilný a devastující způsob provedení není pro mládež důležitější než vlastní lup. Nezřídka se stává, že u majetkových trestných činů dojde k takové extrémní situaci, kdy

³³ Srov. SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996, s. 26-28.

³⁴ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 15.

³⁵ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 16.

hodnota kořisti z trestného činu je menší než vedlejší škoda, která byla činem způsobena.

Častým objektem zájmu mladých pachatelů, páchající majetkovou trestnou činností, bývají různé dopravní prostředky, převážně automobily. Zpravidla v průběhu vyšetřování vychází najevo, že tento trestný čin je motivován především okamžitou potřebou se povozit v autě a je často realizován ve skupině. Dalším objektem z dopravních prostředků jsou motocykly. Zde ovšem jen malé procento pachatelů odcizí motocykl z důvodu touhy se na něm svézt, nýbrž odcizení je zde často motivováno snahou jej opět prodat. Zvláštní kategorií odcizovaných dopravních prostředků jsou jízdní kola, která se stávají značným lákadlem pro majetkovou trestnou činnost, protože jde o dobře prodejné atraktivní zboží. Kola navíc nebývají dostatečně zajištěna proti krádeži, některé nejsou zajištěna vůbec a takto bývají odložena bez dozoru na ulici či ve sklepě nebo kočárkárně domu.

Velmi oblíbená mezi mladými delikventy je krádež mobilních telefonů. Vzhledem k jejich popularitě a oblíbenosti se stávají lákadlem pro uskutečnění majetkové trestné činnosti. I tady se pachatelé z řad mladistvých dělí na ty, kteří se takového telefonu zmocní z důvodu následného prodeje a získání financí, nebo z důvodu touhy takový telefon vlastnit.

Poměrně častou formou majetkové trestné činnosti je odcizování barevných kovů a jejich následný prodej ve sběrných surovinách. Pachatelé svým jednáním obvykle spáchají mnohonásobně větší škodu na zařízeních nebo objektech, které krádeží poškodí, než je cena vlastních surovin, které následně, velmi nevýhodně, prodají.

Zvláštní kapitolu tvoří vykrádání rekreačních objektů, sklepů, dílen, kůlen a dalších zařízení mimo obytný objekt, která nejsou dostatečně chráněna. Při takových krádežích ze strany mládeže dochází k odcizování potravin a alkoholu, které v objektu naleznou.

Příčiny ublížení na zdraví v trestních spisech přesně specifikovány nebývají. Oběti většinou tvrdí, že byly napadeny bez jakéhokoliv důvodu a obžalovaní zase tvrdí, že k takovému činu byli ze strany oběti vyprovokováni. Často uvádí nějakou krivdu, která měla být učiněna jim nebo někomu z jejich příbuzných. Fyzická agrese bývá u mladistvých spojena s aktivitami party. Co se týká celkové kriminality mladistvých pachatelů, zanedbatelnou část tvoří mravnostní kriminalita. Obecně lze

však tvrdit, že tento druh trestné činnosti bude mít pravděpodobně velkou míru latence.³⁶

Kriminalita mládeže je z převážné většiny záležitostí chlapců. Dívky páchají kriminalitu velmi zřídka, zpravidla poměr chlapců a dívek je 20:1. Děvčata také páchají kriminalitu méně často za použití násilí. Především se jedná ze strany dívek o podvody, krádeže a kriminalitu, která je spojená s drogami a prostitucí.³⁷

2.5 Antisociální chování a kriminalita

Ne každé jednání mladého jedince, které není v souladu se zájmy společnosti a které po formální a materiální stránce naplní znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přečinu, je soudně trestné. Vzhledem k řadě hledisek může kriminalitě předcházet určitá porucha sociálních vztahů, která může mít podobu poruchy vztahu k výchově a vzdělání k práci nebo k hodnotám, které jsou uznávané společností. Pokud takové poškozování nebo porušování zapříčiní ohrožení a narušení morální kodexu nebo právních norem, v takových případech se hovoří o *antisocialitě*.³⁸

Za *antisociální chování* se označuje takové jednání, které je podle názorů společnosti považováno za nesprávné, ale ještě není trestné, jako např. lži, rvačky, menší výtržnosti. Právě takové antisociální jednání často přechází v páchání trestné činnosti mládeže.

Samozřejmě na mladistvé působí při páchání antisociálního a delikventního chování psychopatologické faktory či vlivy stejně jako působení rodiny a školy, ale je nutné brát v úvahu i faktory spojené s obdobím puberty a adolescence. Hormonální vlivy v období puberty a adolescence mění celý organismus nezletilého, čímž se taková osoba často dostane do jiného životního prostředí a zpravidla je nucena řešit nové situace, než na které byla zvyklá doposud. Nezletilí prodělávají v takovém období značné změny citového a rozumového vyžívání, sociální adaptaci a sexuální zrání, také dochází k častým emočním výkyvům.

Právě v období puberty a adolescence vystupují sexuální pudy do popředí a až o několik let později se sexuální aktivita stává pravidelnější. A všechny tyto momenty usnadňují páchání trestné činnosti mladistvými. Podle statistik přibývá, co

³⁶Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 9-12.

³⁷ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 37.

³⁸ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 14.

se dětí a mladistvých týče, trestných činů spojených s násilným jednáním, se sexuální aktivitou a trestných činů páchaných ve skupinách.

2.6 Sociálně patologické jevy u mládeže

Za sociálně patologické jevy se obecně považují ty projevy chování člověka, které se vyznačují zpravidla nezdravým životním stylem, porušováním sociálních norem, zákonů, ale i etických hodnot. Sociálně patologické jevy je možné vymezit jako takové způsoby chování a jednání, které zapříčiňují poškozování zdraví člověka, ale také prostředí, ve kterém jedinec žije nebo pracuje. Existence sociálně patologických jevů, společně s jejich vznikem a změnami, tvoří nedílnou součást naší společnosti. Sociálně patologické jevy se vyvíjejí stejným tempem, jako se vyvíjí společnost. Dle Šípka společně s vývojem společnosti dochází i k výraznému nárůstu kriminality a dalších sociálně patologických jevů.³⁹

Jako příčiny rozšíření sociálně patologických jevů mezi mládeží jsou uváděny změna tradiční role, kterou plní rodina, ztráta autority školy, celkově liberalistický přístup společnosti k drogám, hráčství, prostituci, pornografii, sexu atd. Ale i některé pozitivní jevy, mezi které patří jednoduchý kontakt se zahraničními zeměmi, možnosti cestování, velká nabídka zboží, vliv médií, napomáhají rozšiřování sociálně patologických jevů u mládeže.⁴⁰

Spodní věková hranice u dětí v rozmezí šest až patnáct let je určována počátečním obdobím, ve kterém jsou registrovány první příznaky jednání dětí, které již bývají v rozporu se společenskými pravidly a normami, a které mají jakýsi charakter určitého provinění. Někdy už mezi šestým až osmým rokem jsou registrovány takové případy spáchaného jednání, které, kdyby byly páchany po dovršení patnácti let, byly by kvalifikované jako trestné činy. Naprostá většina provinilců této věkové kategorie se dostává do rozporu se zákonem okolo dvanácti let. U těchto dětí se výrazně projevuje vliv rodinného prostředí. Velmi důležitým předpokladem žádoucího vývoje osobnosti dítěte je úplnost rodiny. K vlivu rodiny na chování dítěte přistupuje s přibývajícím věkem stále intenzivněji prostředí školy a všechny jeho kriminogenní a antikriminogenní vlivy. Pokud dochází k narušování jednoty výchovy v rodině a ve škole, může být tím pádem negativně ovlivněna

³⁹Srov. ŠÍPEK, J. *Úvod do sociální patologie IV*. Kriminalita mládeže. SNP, 1997, s. 15.

⁴⁰Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 8.

celková orientace mladého jedince. To má o to větší význam proto, že ve věku kolem dvanácti let se zvláště výrazně projevují všechny kladné i záporné rysy charakteru mladého člověka, rozvíjí se pozitivní poměr k práci, pocit odpovědnosti a povinností, atd.

Jedním z nejčastějších a nejzávažnějších negativních jevů této věkové kategorie je záškoláctví. Záškoláctvím děti řeší problémy, které souvisejí s nezvládnutím učební látky, s konflikty s rodiči, učiteli apod. Volný čas, který dítě získá na úkor školní docházky, tráví bez jakékoliv kontroly ze strany rodičů a školy, což vytváří příznivé podmínky pro páchaní dalšího nežádoucího jednání.

Mladiství jsou taková věková skupina, která prochází rozhodujícím obdobím začleňování do společnosti. Na formování jejich osobností se začínají mimo rodinu a školu podílet i další činitelé, jako jsou masmédia, vrstevníci, atd. Z kriminologického hlediska mají význam takové specifické rysy, jako je falešné pojmání kamarádství, nedostatek životních zkušeností, tendence dokázat svoji odvahu, nebo neumění správně hodnotit životní situace. Takto mladí lidé velmi těžko uznávají kompromisy a mají sklony k negativismu, což se projevuje také zvýšeným radikalismem. Všechny výše uvedené projevy charakterizují skutečnost, že u mladistvého, přestože již dosáhl hranici pro trestní zodpovědnost, není jeho osobnost stále ještě plně zformována a není ukončen ani proces socializace.

Na páchaní trestné činnosti mladistvých má velký podíl požívání alkoholu a ostatních drog. Další podstatnou skutečností je těsná souvislost trestné činnosti a recidivy trestné činnosti. Nejvíce se mladiství dopouštějí trestné činnosti ve velkých městech a průmyslových aglomeracích, což samozřejmě souvisí se značnou koncentrací populace, anonymitou prostředí, velkou migrací a slabší sociální kontrolou. Ve věku patnáct až osmnáct let se podstatně snižuje vliv rodiny a školy, naopak se zvyšuje vliv vrstevníků. Značný kriminogenní vliv má nevhodné využívání volného času. Uplatňují se i negativní vlivy související se špatnou úrovní výchovné práce na školách, učilištích, internátech.⁴¹

U lidí ve věku osmnáct až dvacet čtyři let se postupem času a na základě získávání zkušeností mění názorová sféra i postoj k okolnímu prostředí. Osobnost se v tomto věku stabilizuje, člověk uplatňuje snahu po sebepotvrzení a seberealizaci.

⁴¹ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 87-88.

V závěru tohoto formování osobnosti se má člověk stát zodpovědně jednajícím občanem. Získané poznatky do této doby má využívat v dalších seberealizačních a seberegulačních činnostech. Pokud se podíváme na celkovou strukturu trestné činnosti dětí a mládeže, projevují se u věkových kategorií některé odlišnosti. U dětí ve věku šest až patnáct let dochází ke stoupající agresivitě a tyto ději nejčastěji páchají majetkovou trestnou činností. U mladistvých se již objevuje vedle majetkové kriminality i násilná mravnostní trestná činnost, která bývá zapříčiněna mimo jiné i vlivem alkoholu a ostatních toxických látek a pro tuto věkovou kategorii je charakteristické páchaní trestné činnosti ve skupinách. U osmnáctiletých až třicetiletých je už plně rozvinuta celá škála trestné činnosti a je zde výrazný sklon k recidivitě trestné činnosti.

Obtížná vychovatelnost mládeže se vyznačuje takovými poruchami chování, které není možné zvládnout klasickými pedagogickými prostředky a vyžadují proto zvláštní výchovnou péči. Takové postižení je dáno především sociální sférou, kde tito jedinci vyrůstají. Výsledkem je následné nepřizpůsobení se jedince společenskému prostředí, které jej obklopuje.

Rodina a její role ve výchově dětí a mládeže je samozřejmě nezastupitelná a ve většině případů příznivě ovlivňuje sociální vývoj dítěte. Její základní funkce představují hlavní typy vlivů, které formují sociální svět dítěte již od jeho narození. U obtížně vychovatelných jedinců bývá velmi častá neúplnost rodiny, zapříčiněná rozvodem rodičů, úmrtím jednoho z rodičů, atp. Jedinci, kteří jsou obtížně vychovatelní, pocházejí častěji z vícečetných rodin, rodiče ve větší míře konzumují alkohol, užívají drogy, jsou trestaní, atd.

Velmi důležité je také *vzdělání rodičů*. U otců obtížně vychovatelných dětí a mládeže převažuje především základní vzdělání, u matek je více takových, které nezískaly ani to základní. To má negativní vliv na kvalitu výchovné funkce rodiny. Vedle neschopnosti rodičů pomáhat dětem v důsledku jejich nízké vzdělanosti se ukazuje i nezájem rodičů o školní prospěch, o kamarády jejich dětí a o volný čas dětí vůbec.

Osoby romského původu představují významnou část obtížně vychovatelné mládeže. Romské děti přitom častěji žijí v úplných rodinách. Výrazně se však u nich

projevuje nižší vzdělání a kvalifikace rodičů, vyšší trestanost členů rodiny, nízká úroveň vzdělání a také vyšší výskyt záškoláctví.⁴²

Při hodnocení sociálně patologických jevů je nutné se zaměřit na stupeň jejich nebezpečnosti pro společnost. Jako základní úkol řešení problému obtížně vychovatelných dětí a mládeže je prevence, včetně prevence kriminality. Jde mimo jiné o celý souhrn sociálních opatření, kterými lze zasahovat do prostředí a ovlivnit tak vývoj osobnosti a socializaci. K takovým opatřením je možné zařadit i realizaci zdravotnických programů, zlepšení kvality populace a péče o mladou generaci.

Velmi důležitým, co se týká prevence, je proces školního vzdělávání a výchovy. Školství disponuje výchovnými poradci, pedagogicko-psychologickými poradnami, diagnostickými ústavy, výchovnými ústavy pro děti a mládež, apod. Ve škole je velmi důležité věnovat pozornost volnému času mladistvých. Z tohoto hlediska je velmi důležitá odborná příprava a doškolení pracovníků, jejichž činnost je zaměřená na prevenci veškerých sociálně patologických jevů.⁴³

⁴²Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 88-89.

⁴³Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 90.

3 PŘÍČINY A PODMÍNKY KRIMINALITY MLÁDEŽE

Kde a v čem spatřovat příčiny delikventního nebo kriminálního chování u mládeže? Jelikož kriminální chování jako jev závažného porušování společenských norem se datuje už do období, kdy se začala utvářet a formovat lidská společnost a s ní i společenské normy, a protože kriminální chování vážně narušuje plynulý chod společnosti, je kriminální chování právem považováno za velmi závažné antisociální chování, proti kterému se společnost snaží co nejúčinněji bránit a chránit tak své hodnoty. A právě z důvodu výše uvedeného je předmětem zkoumání vědy o člověku také zjišťování příčin kriminálního chování a hledání ochrany před kriminálními projevy včetně prostředků předcházení kriminálního chování členů společnosti a hledání možností a způsobů nápravy delikventních jedinců.⁴⁴ Právě možnost nápravy delikventního jedince je přímo závislá na pochopení příčiny delikventního chování, které vybočuje z rámce chování společnosti.

Mezi takové příčiny patří faktory biologické, zejména dědičné sklony, nebo naopak sociální prostředí, ve kterém dítě vyrůstalo. Pozornost je také potřeba věnovat poruchám chování, které mohou vyústit až v delikventní a posléze kriminální chování.

Denodenně začíná opakované úsilí o zdravý a harmonický vývoj našich dětí. Toto úsilí se odehrává nejen v rodinách, ale také ve školách, v pedagogických poradnách, u lékařů a všude tam, kde se mládež schází a kde tráví svůj čas. Snahou je u dětí a mladistvých vytvářet a upevňovat životní návyky, postoje, hodnoty a formovat u nich kladný vztah k životu, k práci, ke spolužákům, vrstevníkům a k celé společnosti.

Každý člověk na svět přichází jako bezmocný organismus. S sebou si však přináší celou řadu dědičných dispozic, které jej provází celým jeho životem a které jej odlišují od těch ostatních. Pro začlenění jedince do struktury sociokulturního prostředí je rozhodující výchova, která představuje dotvářející činitel. Výchovně vzdělávací proces představuje několik stádií, kdy to první se odehrává v rodině, do

⁴⁴Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 21.

keré se dítě narodilo. Základem každé výchovy by měl být odlišný přístup s ohledem na věk dítěte, jeho nadání, zájmy, rodinné prostředí i jeho zdravotní stav.⁴⁵

Významným znakem dnešní společnosti je nadměrný výskyt sociálně patologických jevů. Běžnou součástí našeho života se stává rasismus, agresivita, toxikomanie, brutalita a kriminalita. A právě největší nebezpečí představují tyto sociálně patologické jevy pro děti a mládež, neboť mladí lidé jsou méně odolní vůči nejrůznějším nežádoucím vlivům a naopak více náchylní k hledání řešení svých problémů neadekvátními způsoby.⁴⁶

Rozpracování prevence kriminality mládeže musí vždy vycházet z příčin a podmínek, které přispěly k páchání trestné činnosti. Na základě praktických zkušeností OČTŘ⁴⁷ lze stanovit okruh příčin, které vedou k páchání trestné činnosti mládeží. Normální rodinné prostředí tvoří základ psychicky vyrovnané osobnosti. Rozmanitost komunikačních prostředků v rodině či příjemná atmosféra rodinného života vytváří životní prostředí, které je maximálně vhodné k výchově jedince už od nejtútlejšího mládí pro jeho socializaci. Socializační funkci rodiny je nutné chápat komplexně, tedy nejen z hlediska významu pro dítě, ale i z hlediska významu pro společnost. Plnění této významné společenské funkce dává základ dobré budoucí rodiny, kvalitní populaci a tím logicky i zvyšování populace spořádaných občanů v našem státě.⁴⁸

Velmi důležité postavení rodiny a školy v systému prevence sociálně patologických jevů je zdůrazněno především tím, že první vážné poruchy chování se u dětí, hned vedle rodinného prostředí, objevují v základní škole. Tyto poruchy je možné rychle a adekvátně řešit.⁴⁹

Znát faktory, které ať už více či méně ovlivňují vznik a vývoj kriminálního chování mladého člověka, je podstatným a nejnütnejším předpokladem k tomu, aby bylo zvoleno skutečně účinné opatření, kterým bude možné takovému chování předejít. Na člověka působí již od narození a ještě před tím velké množství vlivů, které mohou takového jedince formovat. A to jak v pozitivním, tak i v negativním

⁴⁵ Srov. BŘICHÁČEK, V., MACHOVÁ, J., VOJTÍK, V. *Poruchy vývoje dětí a mladistvých a jejich projevy v rodině a ve škole*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 5.

⁴⁶ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 5.

⁴⁷ OČTŘ = orgány činné v trestním řízení (soud, státní zástupce, policejní orgán).

⁴⁸ Srov. MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovychovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, 1979, s. 15-16.

⁴⁹ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 5.

slova smyslu. Existence rizikových faktorů významně zvyšuje pravděpodobnost kriminálního selhání. Jedná se o faktory v rámci rodiny, školy, pracoviště, sféry volného času, skupin vrstevníků, atd. Tyto zmíněné okolnosti působí na vývoj jedince komplexně a vzájemně se při takovém působení ovlivňují. V každém konkrétním případě se však mohou projevit v různé intenzitě.⁵⁰

3.1 Ohrožené a narušené děti

Nyní budou následovat subkapitoly dle klasifikace jednotlivých faktorů vedoucích ke kriminalitě mládeže.

Problematika ohrožených a narušených dětí je velmi složitá, neboť ohrožen, stejně jako narušen, může být de facto každý. Pojmy jako *ohrožení* a *narušení* se mění podle jednotlivých oborů nebo okruhů činností.

Narušení dětí můžeme chápat jako takové situace v životě dítěte, které spočívají v jeho osobnosti a které narušují vývoj dítěte včetně socializace a k tomu, aby bylo navráceno zdraví dítěte, se vyžaduje zvláštní zásah. Vhodněji řečeno celá soustava zásahů, které jsou dlouhodobé a někdy i trvalé. Narušené děti, buď z vnitřních nebo zevních příčin, (o těchto příčinách bude pojednávat následující kapitola), jsou ve svých životních funkcích tak moc omezeny, že je jim ztížena nebo znemožněna možnost normálního začlenění do společnosti a tohoto začlenění nedosáhnou ani soustavnou komplexní pomocí, kterou společnost vytváří.

Ohrožené děti jsou takové, u nichž podmínky života a celkové prostředí, ve kterém žijí, se natolik vychylují od normy, že bezprostředně mohou poškozovat jejich vývoj a socializaci.⁵¹

Jak děti ohrožené, tak narušené potřebují zvláštní pozornost a pomoc společnosti právě proto, že jsou ohrožené a narušené bez ohledu na jejich charakter nebo příčiny.⁵²

3.2 Poruchy chování a jejich vliv na kriminalitu mládeže

Poruchy chování představují soubor odchylek od normálního, průměrného chování, což se projevuje tak, že dítě nebo mladistvý jsou nápadní pro své okolí.

⁵⁰Srov. ENDRYCHOVÁ, J., GROS, V., VÁLKOVÁ, H., VLČEK, M. *Ochrana dětí a mládeže před negativními vlivy*. Praha: Mladá fronta, 1988, s. 5-6.

⁵¹*Socializace = proces postupného začlenění jedince do společnosti.*

⁵²Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 5.

Některé odchylky jsou dlouhodobé, často se opakují, některé jsou naopak vzácné a vyskytují se zřídka. Stejně tak závažnost jednotlivých odchylek je různá a závisí zejména na frekvenci výskytu dané poruchy, na její intenzitě, na věku osoby, u které se porucha objevuje a na podstatě poruchy. Rozsah poruch chování je různý. Od mírných odchylek až po kriminalitu. Poruchy chování lze dělit na *lehké*, které se dají zvládnout běžnými pedagogickými prostředky, *středně těžké*, kde je již nutný speciální zásah odborníků a pak *těžké*, které bývají doménou psychiatrie.

Příčiny vyvolávající u dětí a mladistvých různé patologické poruchy, jsou četné a složité. Dají se rozdělit na *endogenní*, tedy vnitřní, a *exogenní* – vnější. Endogenní příčiny jsou takové, které vznikly účinkem vnitřních vlastností organismu, exogenní pak vlivem účinku zevního prostředí. Z hlediska doby se dají příčiny poruch chování dělit na *prenatální* (předporodní), *perinatální* (kolem porodu) a *postnatální* (poporodní).

3.2.1 Poruchy chování, které lze vhodnou péčí upravit

Příčina těchto poruch nebývá jednotná. Vyskytuje se např. v podobě nechutí dítěte k učení, což může být posuzováno jako lenost, ale může se jednat o latentní chorobu nebo např. následek neurotického onemocnění. Proto se doporučuje vyvarovat se unáhleným názorů a pozorovat dítě v různých situacích, hledat konkrétní příčiny a pátrat v anamnéze dítěte. Velmi důležité jsou vlivy prostředí, ve kterých dítě vyrůstalo. Jde zejména o rodinu a školní třídu nebo i jinou mimoškolní skupinu.

3.2.2 Poruchy chování, které potřebují zásah odborníka

Tyto poruchy lze z hlediska jejich nebezpečnosti pro společnost dělit na lži, krádeže, opuštění domova záškoláctví, toxikománie, poruchy sexuální aktivity, sebepoškozování, sebevražedné pokusy a sebevraždy, antisociální činnost a delikvenci.

Lži

Pod pojmem lež se rozumí nepravdivý výrok, který má nositele chránit před trestem, nebo se vyhnout povinností, případně také ublížit jinému. Dítě je možné velmi často přistihnout při tom, že nemluví pravdu. Tyto nepravdy však bývají

součástí dětského způsobu myšlení. Až v pozdějším věku se vyskytují ty „pravé“ lži, které mají přinést lháři určitý prospěch.

Krádeže

Privlastňování si cizích věcí u dětí a mládeže je velmi časté. Závažnost krádeže se hodnotí dle ceny odcizené věci, četnosti opakování krádeže, podle věku a psychické vyzrálosti dítěte a mladistvého, podle toho, jak s odcizenou věcí naložilo, jestli se následně ke krádeži přiznalo apod. Někdy ze strany dětí a mládeže dochází k tzv. *příležitostným krádežím*, což souvisí s nevladatelnou touhou osvojit si tolik lákavou věc. *Opakované a houževnaté krádeže* jsou již problémem dětské psychiatrie. *Pravá krádež* bývá plánovaná, promyšlená, aby riziko odhalení bylo co nejmenší. Krádež má pachateli přinést určitý zisk. Prvně je dobré pokusit se krádeže odstranit pedagogickou cestou, rozebrat důvody takového jednání, následky a až když tento způsob k ničemu nevede, je nutný pečlivější rozbor v podobě psychologů, psychiatrů aj. *Loupež* je krádež za použití násilí nebo hrozby násilí ve snaze zmocnit se cizí věci. To spadá do velmi závažných trestných činů.⁵³

Opouštění domova a záškoláctví

Toto jednání může mít různé příčiny, např. nepříznivé prostředí nebo povahové úchylky. Útěkem z domova řeší nezletilá osoba situaci, ze které nevidí vhodnější východisko. Má strach z trestu nebo jiné nepříjemnosti. Může se jednat o zkratovité chování. Po určité době, když si nezletilý myslí, že se situace doma mohla už uklidnit, se vrací domů. *Potulování* je uniknutí z nelákavého domova, když má domácí prostředí pro nezletilého nepřitažlivý charakter. Dítě nebo mladistvý se potloukává po ulicích, zdržuje se v partě a večer se většinou vrací domů. K *záškoláctví* dochází, jestliže dítě ve škole očekává nějakou nepříjemnost a usoudí, že je lepší se celkově vyučování vyhnout. O záškoláctví se mluví až tehdy, pokud má déle trvající nebo opakovaný průběh.

Toxikomanie

Pod pojmem toxikomanie se rozumí závislost na drogách. Je to stav chronické otravy, který škodí nejenom jednotlivci, ale i celé společnosti. *Drogou* se rozumí

⁵³ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 64-67.

chemická látka buď přirozená, nebo syntetická, která má rychlý účinek na lidskou psychiku a ovlivňuje náladu, jednání atd. Toxikomani se pohybují v otevřeném kruhu: vzhledem k tomu, že působení drogy je pouze dočasné, po odeznění jejího účinku se osoba vrátí zpět do tvrdé reality, které se však snaží uniknout další konzumací drogy. Tu získává všemi možnými prostředky. Chronická toxikomanie má škodlivý vliv na psychický i tělesný stav toxikomana. Objevují se poruchy duševní, poruchy intelektuálních schopností, společenských vztahů i tělesné poruchy vnitřních orgánů.⁵⁴ Opatřování těchto prostředků bývá často spojováno s trestnou činností. Mimo to dochází k neúmyslnému, ale zato záměrnému sebepoškození. Ve stavu omámení drogou se mládež dopouští kriminálního jednání a je vystavována kriminálnímu manipulování jinými lidmi.

Alkoholismus

Alkoholismus je nejrozšířenější, ale také nejvíce podceňovanou toxikománií. I jednorázové alkoholické opojení nezletilého má význam pro společnost a je pro nezletilého nebezpečné. Postoj veřejnosti je však k nadměrnému požívání alkoholu značně shovívavý, což je špatné. Alkoholické nápoje mládež přitahují. Požíváním alkoholu se cítí mládež dospělejší a starší. Pod vlivem alkoholu se mládež nezřídka dopouští násilných, mravnostních i majetkových deliktů. A část kriminálních deliktů mládeže je páchána právě proto, aby byly získány další alkoholické nápoje, nebo prostředky na jejich obstarání.⁵⁵

Čichání těkavých látek

Zde přichází v úvahu toluen. Mladiství si tím vyvolávají příjemné stavy opojení s mimořádnými senzacemi.

Poruchy sexuální aktivity

Mládež vyplňuje svůj volný čas i vzájemnými tělesnými vztahy. Mezi mládeží dochází k promiskuitě, pohlavnímu zneužívání a dokonce i ke znásilnění. Tyto jejich zábavy vedou až k trestné činnosti. Do tohoto nemorálního způsobu života jsou

⁵⁴Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 68-69.

⁵⁵Srov. MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovychovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, 1979, s. 19.

zatahovány převážně dívky mladšího věku, jehož důsledkem jsou pohlavní choroby či interrupce.⁵⁶

Sebepoškozování, sebevražedné pokusy, sebevraždy

Sebevražda je úmyslné zbavení života. Za *sebevražedný pokus* nebo *nedokonanou sebevraždu* se označuje jednání, při kterém bylo usmrcení připravováno, ale nebyl zvolen účinný způsob nebo byl sebevrah zachráněn. Sebevražedné jednání mladistvých má své zvláštnosti, které jsou, oproti dospělým, dány citovou reaktivitou, závislostí na dospělých, obtížností změnit životní prostředí, jiným složením duševních poruch. Mezi šestým až desátým rokem života se dítě začíná poučovat o podstatě smrti, ale mezi čtrnáctým až osmnáctým rokem je sebevražda druhou příčinou smrti, hned za dopravními úrazy. Mezi příčiny sebevražedného jednání patří vlivy nepříznivého rodinného prostředí a výchovy, pracovního prostředí, ale vliv mají i různé povahové úchytky, duševní poruchy, atd.⁵⁷

K *sebepoškozování* dochází ve většině případů tehdy, když se chce nezletilý vyhnout nějaké nepříjemné záležitosti. K tomu využívá pořezání, umělého vyvolání horečky atd. Podobný cíl má i *demonstrativní sebevražedný pokus*. Je zde snaha nezletilého zjevně napodobit sebevraždu, ale úmysl zemřít zde není.

3.3 Vnitřní, vnější a smíšené příčiny kriminality mládeže

Pokud hovoříme o *příčinách* ohrožení a poškození, je nutné rozlišovat příčiny vnitřní a vnější. Vnitřní příčiny spočívají v dítěti samém, vnější potom v prostředí, ve kterém se dítě nachází. Díky tomuto dělení lze zhodnotit situace, kdy dítě potřebuje pomoc, a to zásah společnosti.

3.3.1 Vnitřní příčiny kriminality mládeže

Děti tělesně, duševně a smyslově poškozené

Znevýhodnění těchto dětí spočívá jak ve složce somatické, tak i psychické a senzorické. Jejich vývoj neprobíhá normálně a děti se vymykají svým chováním

⁵⁶ Srov. MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, 1979, s. 20.

⁵⁷ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 70-71.

normálnímu prostředí. Mají velký problém se do klasického prostředí začlenit. Postižení může být různé, počínaje drobnými úchylkami a konče těžkými, s životem neslučitelnými defekty. Existuje řada příčin, které mentální vývoj člověka narušují, zpomalují nebo jej odchyľují od normy. Jedna a táž příčina může dokonce vytvořit zcela odlišný obraz poškození, nebo také dvě odlišná poškození mohou mít nejrůznější kombinace příčin. Proto žádné klasifikování příčin mentální retardace nemůže být zcela úplné.

Děti znevýhodněné svým etnickým nebo zvláštním sociálním původem

V České republice se jedná zejména o romské děti. Vysoké populační přírůstky romské populace a vůbec celá problematika adaptace romského obyvatelstva orientuje společnost na zvýšenou péči a zájem o romské děti za pomoci využití všech psychologických, sociálních a výchovných poznatků.⁵⁸

3.3.2 Vnější příčiny kriminality mládeže

Oblast vnějších příčin kriminality mládeže je poměrně široká, jednotlivé faktory lze členit následovně. Toto téma dále podrobněji rozebírá kapitola 3.4 Vliv vnějšího prostředí na mládež.

1. Nedostatky ve funkcích celé společnosti

Hmotný nedostatek, bída, hlad

Tyto nedostatky se objevují ve vazbě na jiné poruchy, zejména v rodině samé, kdy rodiče vykazují patologické rysy. Odhaduje se, že celá 3 % dětí trpí z těchto důvodů nedostatkem ve výživě.

Televize, jiné sdělovací prostředky – v televizních pořadech převládá násilí, agresivita, brutalita, vraždy či mučení, což v některých případech negativně ovlivňuje dětskou psychiku i psychiku mládeže a tím ohrožuje jejich zdárné začlenění do společnosti.⁵⁹

⁵⁸Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 6-7.

⁵⁹ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 7-8.

2. Nedostatky ve funkcích společenských skupin

Nedostatky ve funkcích rodiny

- **Rodina není** – dítě je naprostým sirotkem. Co se kvantitativně týče, je tato situace v České republice spíše zanedbatelná.
- **Rodina je afunkční či dysfunkční** – a to ve smyslu nezájmu, nepečování o děti, lhostejnosti. Tyto případy vedou následně k umístění takových dětí mimo vlastní rodinu, což lze označit za *sociální osiření*. Rodiče sice existují, ale o dítě se nemohou nebo spíše nechtějí starat, nebo není žádoucí, aby se o ně starali. V České republice je podíl dětí žijících mimo vlastní rodinu podle odhadu zhruba kolem 1 %.
- **Rodina je dysfunkční svou neúplností** – a to buď z důvodu, že vůbec nebyla založena, což značí problematiku dětí narozených mimo manželství, kdy ročně se v ČR narodí mimo manželství deset až dvanáct tisíc dětí, což je cca 5 % dětí z celkového počtu narozených. S přibývajícím věkem dítěte však ubývá na závažnosti, neboť matka buďto založí rodinu novou, nebo je dítě osvojeno a pouze malé procento těchto dětí zůstává v domovech. Dalším důvodem dysfunkční rodiny je to, že se rodina rozpadla, nejčastěji rozvodem manželů. Rozvodovost má neustále stoupající tendenci a na vývoj dítěte má značný vliv, zvláště když neustále přibývají spory o děti. Třetí příčinou je, že je rodina vnitřně rozvrácená a lze předpokládat, že problém rozvrácené rodiny je o hodně závažnější, než je obecně předpokládáno. Lze usuzovat i z toho, že roste počet sebevražedného jednání dětí, poruch chování a drogové závislosti a také se zvyšuje delikvence. Posledním důvodem je úmrtí jednoho z rodičů.

3. Nedostatky ve funkcích mimorodinných společenství a skupin

Přímé ohrožení dětí přichází v úvahu u part, v šikaně ve školách nebo podobných zařízeních.

3.3.3 Příčiny smíšené

U příčin smíšených jde o to, že vnitřní a vnější příčiny této problematiky u dětí jsou velmi úzce spjaty, až se dá říct, že spolu splývají a vytvářejí tak napětí mezi jedincem a společností. Projevuje se to pak především poruchami v adaptaci a celém

procesu socializace dětí. Může se jednat o *poruchy chování*, které se začínají projevovat v nízkém věku a ke konci dětského věku jsou závažnější a hůře řešitelné a frekvence těchto poruch je značná. Dále se může jednat o sebevraždy a sebevražedná jednání a dále o delikventní chování dětí, kdy z celkové trestné činnosti se děti dopouštějí 6 – 7 % provinění.

Z výše uvedeného dělení vyplývá, že ve všech kategoriích ohrožených a narušených dětí jde o 25 až 35 % celkové populace dětí, což znamená, že konečný odhad podílu dětí ohrožených a narušených je v naší společnosti jedna čtvrtina až jedna třetina. A právě tyto děti potřebují zvláštní pomoc od společnosti, ve které žijí.⁶⁰

3.4 Vliv vnějšího prostředí na mládež

Společenské vztahy se v životě vytvářejí mezi občanem a sociálním prostředím, které jej obklopuje. Tím dochází ke složitým procesům vzájemného ovlivňování, k procesům složitých interakcí. Takové vzájemné působení je možné postřehnout při socializaci jedince a jeho vývoji ve společenskou bytost, která se nadále zúčastňuje společenského a kulturního života, ale také při vzájemném působení mezi jedincem a sociální skupinou, se kterou přijde do kontaktu a konečně i ve vztazích jedince a společnosti.⁶¹

Na již zmíněných třech úrovních analýzy, kterými jsou jedinec, sociální skupina a společnost, je možné snadno odhalovat mechanismus odchylek v lidském chování od právních nebo jiných společností uznávaných norem. Přesto, že obecně platí, že objektivní skutečnost ovlivňuje individuální chování jednotlivců, není vliv sociálního prostředí a společenských skupin a společnosti na každého jednotlivce stejný. Každý člověk si v procesu socializace osvojuje především takové normy chování, které jsou vlastní pro skupinu lidí, jejímž je on sám členem. Proto se může stát a často se stává, že skupinové normy a hodnocení chování v jedné rodině, partě či pracovním kolektivu neodpovídá ani vzdáleně obecně přijímaným normám chování. Obecné normy práva a morálky nejsou zatím pro všechny občany důležité tak jako nepsané normy jednání ve skupině, které jsou členy, a právě tyto postoje

⁶⁰Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 8-11.

⁶¹ Srov. VATUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 10.

jsou výsledkem nedostatečné a špatné socializace a nedostatečného osvojení obecně uznávaných životních hodnot.⁶²

Úroveň boje s kriminalitou závisí na poznání příčin a podmínek jejího vzniku. Na socializaci člověka a na formování celé jeho osobnosti má vliv mnoho faktorů vnějšího prostředí. Mezi ty nejzávažnější můžeme řadit vliv rodiny, školy, vrstevníků, ale také médií. Všechny tyto faktory působí na utváření osobnosti mladého člověka v různé intenzitě. Skutečnost, že osobnost mladého pachatele není ještě vyzrálá a stále se formuje, umocňuje vliv značných výchovných nedostatků jak v rodině, tak i ve škole nebo i na pracovišti a ovlivňuje přechod některých mladých lidí k trestné činnosti. Značná část trestných činů spáchaných mladými pachateli má své kořeny v zanedbané a narušené výchově.

Pro utváření osobnosti člověka patří k nejvýznamnějším vlivům ty, které působí v dětství a v období jeho dospívání. Klíčovou úlohu zde hraje rodina a za ní následuje škola. Právě v utužení žádoucího výchovného vlivu rodiny a školy je možné spatřovat důležitý faktor utváření osobnosti dítěte. Žádoucí je vytvoření optimálního přístupu k mladým lidem, u kterých je vzhledem k určitému stupni jejich sociálního narušení větší nebezpečí než u jejich vrstevníků, že spáchají trestný čin. Charakter některých objektivních i subjektivních příčin a podmínek páchaní trestné činnosti mladými lidmi svědčí o reálných možnostech jeho předcházení v současné době. Je ovšem nutné systematicky zkoumat níže uvedené, ale i další zjištěné příčiny a podmínky trestné činnosti a tyto se pokoušet odstraňovat dříve, než se projeví jejich škodlivý vliv.⁶³

Osobnost vystupuje jako v jedno spojený soubor vnitřních podmínek, ve kterých se lomí všechny vnější vlivy. Vývoj mladého jedince a jeho sociabilita není jen prostým následkem biologických, sociálních nebo psychosomatických faktorů, ale vyrůstá z autopohybu subjektu na podkladě vzájemného působení s okolím.⁶⁴

3.4.1 Rodina a její vliv na kriminalitu mládeže

Rodina je považována za hlavního činitele, který svým selháváním umožňuje dětem kriminální chování. Ženy se v dnešní moderní době emancipují a vstupují v nevídané míře na trh práce. To samozřejmě mění jejich možnost angažovat se

⁶² Srov. VATUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 10.

⁶³ Srov. VATUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 86-87.

⁶⁴ Srov. ŠTÍPEK, J. *Úvod do sociální patologie I. Kriminalita mládeže*. Praha: Univerzita Karlova, 1985, s. 8.

v tradiční ženské roli v rodině. Ženy se také stále více uplatňují v politice. Toto ženské tíhnutí se tak dostává do konfliktu s potřebami dítěte a s tím spojenou nízkou ochotou mužů participovat na výchově dětí a na provozu domácnosti. Zdrojem oprávněných obav je stále více slábnoucí vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím, která je příznačná pro všechny postindustriální společnosti. Děti, které jsou vychovávány pouze jedním z rodičů, mají ve škole o něco horší výsledky, více zdravotních problémů a také více střetů se zákonem než děti, které vyrůstaly s oběma rodiči.⁶⁵

Zásadní důležitost rodiny a rodinného prostředí na celkovou výchovu dětí a mladistvých vychází z toho, že rodiče vychovávají své děti od jejich nejtělejšího věku a že kladou takové základy, na kterých pak spočívá celý další vývoj osobnosti mladistvého, a to zejména po stránce mravní. Do značné míry rodiče další vývoj osobnosti mladistvého rozhodujícím způsobem předurčují. Jestliže rodiče s dítětem zacházejí arogantně a komunikují s ním pouze na úrovni zákazů a příkazů a nejednají s ním jako s partnerem, ale jako s méněcenným, dítě pak takové chování vnímá jako vzorec chování a jedná poté tak i samo a to i mimo rámec rodiny. Rodinné prostředí je prvním a nejdůležitějším citovým formovatelem dítěte. Kvalita citového prožívání života závisí na citové komunikaci v rodině dítěte. Dítě z rodiny přebírá nejenom vzorec chování, ale i hodnotové orientace a následně se jimi řídí mnohdy dávno poté, co rodinu opustilo.⁶⁶

Společenské postavení rodiny

Ve 40. a 50. letech platilo, že naprostá většina delikventně jednajících mladých lidí pochází z nejchudších a nejméně vzdělaných rodin. Novinkou se stalo zvyšování kriminality po válce u dětí ze středních vrstev a velmi překvapivé bylo navýšení počtu kriminálně jednající mládeže z nejlépe situovaných vrstev. Ale stejně ve všech šetřeních tohoto faktoru se dochází k výsledku, že kriminalitu nejvíce páchá mládež pocházející z nejnižších společenských vrstev, vrstvy lidí bez kvalifikace nebo s nejnižší kvalifikací a vrstvy, v nich je největší chudoba a nejvyšší nezaměstnanost.⁶⁷

⁶⁵Srov. SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996, s. 10.

⁶⁶Srov. SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996, s. 10.

⁶⁷Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 41-45.

Dospívající osoba, která nedokáže dodržovat společenské normy, byla s největší pravděpodobností špatně trénována ve smyslu vnitřní disciplíny. Bylo potvrzeno, že v rodinách, kde se adolescenti chovají delikventně, se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní, např. jedenkrát dítě za přestupek potrestají až moc přísně, jindy ho nepotrestají vůbec. Stejně tak příliš tvrdá disciplína, která zahrnuje agresivní chování rodiče k dítěti je častější v rodinách, kde se děti chovají delikventně. Dítě se v takové rodině učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování.

Rodičovský dohled je další parametr rodičovského chování, který má jasnou a průkaznou souvislost se souběžným delikventním chováním dítěte. Jde o míru rodičovské informovanosti o tom, co jeho dítě dělá ve volném čase, kde se zdržuje, co má za kamarády, kdy se vrací domů, v jakém stavu, apod. Čím méně rodiče dohlíží na své děti, tím je větší pravděpodobnost, že se dítě dopouští trestného činu. Rizikovým faktorem je pro dítě i nepřítomnost jednoho z rodičů v rodině. V rodině, kde se dítě chová delikventně, nejčastěji chybí otec a to buď vinou rozvodu, nebo proto, že s matkou dítěte ani nikdy nezačal žít. Chlapec potom postrádá vzor, se kterým by se mohl identifikovat a děvče zase postrádá model mužského chování. Rodič, který se chová delikventně, požívá alkohol, bere drogy, také zvyšuje pravděpodobnost, že se dítě bude během dospívání chovat delikventně.⁶⁸

Současná rodina a sociální patologie

Rodina a společnost spolu vzájemně souvisí. Některé funkce plní rodina pro společnost, jiné zase společnost pro rodinu. Moderní rodina plní následující funkce:

- *funkci ekonomickou* ve smyslu materiálního zabezpečení rodiny a bezprostředně výrobní činnost,
- *funkci výchovnou*, neboť rodinná výchova je základním činitelem,
- *funkci biologickou*, která se týká zejména uspokojováním sexuálních potřeb manželů a rozmnožovacích procesů,
- *funkci emocionální*, která vzniká a realizuje se mezi manželi, mezi rodiči a jejich dětmi, ale také mezi sourozenci.

Rodina je základní sociální skupina. Prostřednictvím rodiny člověk přichází do styku s dalšími sociálními skupinami. Rodina uspokojuje základní potřeby člověka

⁶⁸ Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 41-45.

a určuje jeho činnost. Prostřednictvím rodiny se utváří vztahy mezi rodiči a dětmi, dítě od svých rodičů přebírá hodnoty postoje, apod.

Rodina má velký význam ve všech oblastech společenského života. Svými funkcemi je spjata s ostatními sociálními skupinami. A také v rodině jsou základní vztahy, jako je manželství, rodičovství, příbuzenství určováno i širším sociálním prostředím, nejenom vzájemnými emocionálními vztahy. A právě tyto vztahy určují tradice a právní normy vnější kontroly, kdy cílem těchto norem je udržet integritu rodiny. Ústředním problémem rodiny bývá právě manželství dospělých členů rodiny a jeho stabilita. Nestabilní rodina je charakterizována poruchami manželského vztahu a soužití. Porucha manželství se velmi brzy stává i poruchou celé rodiny a zasahuje do vztahů mezi manželi, ostatními členy rodiny, což má vliv i na celkové zapojení rodiny do společnosti.

Výchova dítěte závisí na jejím obsahu, ale také na metodách, způsobech a formách výchovy samotné. To je určováno především:

- vzájemnými interpersonálními vztahy v rodině, zvláště pak vzájemným soužitím mezi rodiči,
- celkovou charakteristikou rodičů, jejich sociálním původem a postavením, jejich povoláním a zaměstnáním, i intelektuální úrovní,
- vztahy rodičů k dětem a mladistvým a tím, jak pečují o jejich výchovu,
- strukturou rodiny, její početností, sociálním postavením a poměry.

Hlavní poruchy manželského soužití

Především se jedná o poruchy ve sféře:

- *osobnosti manželských partnerů* – sem patří poruchy v oblasti biogenní (sexuální poruchy, infertilita, chronická nemoc) nebo v psychogenní oblasti (konfliktogenní emocionální labilita, duševní poruchy, alkoholismus),
- *manželské interakce* – při nichž se uplatňují odlišné názory na výchovu dětí, hospodaření s financemi, neshody, co se týká sexuálního soužití apod.,
- *sociální interakce manželství* – jde především o oblast příbuzenské interakce, oblast práce, mimomanželské poměry.⁶⁹

Je všeobecně známo, že děti, které se narodily mimo manželství, před sebou mají kriminální dráhu ve větším počtu případů než děti, které byly narozené

⁶⁹Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 32-33.

v manželství. Stejně tak u dětí, které se narodily velmi mladým matkám, je statisticky větší pravděpodobnost výskytu kriminality.⁷⁰

Výchova v rodině má stránku kvantitativní a kvalitativní. Pod pojmem kvantitativní stránka výchovy rozumíme takovou skutečnost, kterou představují časové možnosti rodičů věnovat se výchově svých dětí. Zejména je tedy vést, řídit, usměrňovat, kontrolovat a v neposlední řadě skloubit své úsilí s dalšími výchovnými institucemi, jako je např. škola, družina, apod. Kvalitativní stránkou výchovy v rodině se rozumí především to, jakým způsobem jsou tyto možnosti rodiny využívány. To ovšem záleží na tom, jaký je vztah rodičů k dítěti a jak chápou rodiče svoji rodičovskou zodpovědnost.⁷¹

Nejvíce delikventů pochází z rozvrácených a neúplných rodin, dále také z rodin, kde rodiče anebo sourozenci delikventa jsou také delikventi, alkoholici, apod. Mladí delikventi pocházejí z rozvedených rodin podstatně častěji, než by odpovídalo celostátnímu počtu těchto rodin. Další vliv na kriminalitu mládeže má i vzdělání, kvantifikace a pracovní zařazení rodičů ve smyslu negativního vlivu nízkého vzdělání a druhořadého pracovního zařazení rodičů. Dále z početných rodin pocházejí delikventi výrazně častěji než z rodin, které mají menší počet členů. Z toho však ještě nevyplývá, že příčinou delikvence je početnost rodin. Souvislosti je spíš možné nalézt v tom, jakého charakteru jsou tyto rodiny. V těchto rodinách je možné nalézt znaky nízké sociální kvality a pedagogické neschopnosti, nezodpovědnosti a nezájmu. Podstatné pro vznik kriminality mladých lidí nejsou objektivní procesy, které probíhají ve struktuře, funkci a povaze rodiny, ale sociálně patologické jevy, které se v rodině vyskytují v souvislosti s těmito procesy.⁷²

Životní standard dnešních dětí je poměrně vysoký a to zejména v rodinách, kde se rodiče často snaží nahradit dětem po materiální stránce to, o co je ochuzují tím, že na ně nemají čas. Často se tak setkáváme s dětmi, které jsou zavalené drahými hračkami, přemrštěným kapesným, ale citově strádající. Problémem však nebývá pouze lhostejnost rodičů, ale také občanů a jiných odpovědných osob. Typickým příkladem může být prodej alkoholických nápojů osobám mladším osmnácti let. Péči o rodinu také nepřidává pasivnost okolí a nedostatky vzájemné informovanosti

⁷⁰ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 7.

⁷¹ Srov. OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968, s. 50.

⁷² Srov. ŠTÍPEK, J. *Úvod do sociální patologie I. Kriminalita mládeže*. Praha: Univerzita Karlova, 1985, s. 19-21.

zainteresovaných institucí. Často se totiž nedostatky ve výchovné svádějí pouze na rodinu a absolutně nejsou zhodnoceny výchovné negativní aktivity ve sféře volného času, ale někdy i v negativním působení škol a školských zařízení.⁷³

3.4.2 Škola a její vliv na kriminalitu mládeže

Vliv školního prostředí na utváření osobnosti mladého člověka je obecně uznávaný. V době, kdy dítě vstupuje do školy, začíná škola představovat další důležitý faktor v jeho životě. Vedle rodičů ovlivňuje osobnost dítěte učitel, třídní kolektiv, organizace práce ve škole, tresty nebo odměny a celková úroveň výchovné a vyučovací práce školy. Vyjma výše popsaného se mění též struktura požadavků na žáka. Tyto požadavky mají samozřejmou stoupající tendenci, neboť předpokládají vzrůstající mentální a celkový rozvoj osobnosti. V dalším postupování do vyššího ročníku kladou na žáka zvýšené nároky, ale jsou současně i prostředkem jeho rozvoje.

Vliv školy působí jako nový činitel v součtu kladně zaměřených sil, které utvářejí životní zaměření osobnosti. Tak např. v případech, kdy by rozvrácené rodinné prostředí působilo na dítě negativním směrem, což se často děje, může být vliv školy korektivem, který naopak působí proti těmto negativním silám. Finální výsledek závisí ovšem na celkové souvislosti všech faktorů, a také na síle a kvalitě tohoto vlivu.⁷⁴

Školní třída má vedle rodiny největší podíl na vývoji dítěte a formování jeho osobnosti. Právě u dětí, které trpí nějakou poruchou osobnosti, hraje třídní kolektiv včetně učitele podstatnou roli při jeho nápravě. Poruchy chování u dětí mají souvislost i s věkovým obdobím. V předškolním období se poruchy dítěte mohou projevit např. agresivitou k menším dětem, dítě odmítá poslušnost, má návaly zlosti apod. Ve školním věku se může projevit koktavost, což je těžká porucha řeči nebo mutismus (nemluvnost), v období puberty se všechny odchylky v chování stávají výraznější, na děti bývá více stížností a dost často dochází ke konfliktním situacím mezi dítětem a učitelem. Vliv rodičů a vychovatelů bývá někdy v tomto období velmi zmenšen. Pokud dítě nenajde u rodičů a vychovatelů přiměřenou podporu

⁷³ Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha : PAČR, 2000, s. 34-36.

⁷⁴ Srov. OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968, s. 87.

a porozumění, může to dospět ke vzdoru a naprostému odmítání vlivu rodičů a vychovatelů vůbec.⁷⁵

Příčiny školního neprospěchu

Vzdělání lidí je v současné době stále více ceněno a je na něj kladnem velký důraz. To se odráží zejména v růstu nároků kladných na dítě ze strany školy, ale i na postoji rodičů ke škole a hlavně ke školnímu prospěchu svých dětí. Stále přibývá těch dětí, které nejsou schopny požadavky školy zvládnout. Takové přetrvávající nezdary mají následně vliv na rozvoj dětské osobnosti, na sociální adaptaci dítěte, a vůbec na vztah ke škole a k práci, na základě čehož dochází k častým konfliktům v rodině.

Vyspělost je jedním ze základních předpokladů pro dobrý školní prospěch dítěte. Výsledky ve škole jsou však ovlivněny širokou škálou dalších vnějších a vnitřních tělesným nebo duševních faktorů.

Školní prostředí jako rizikový činitel

Každé dítě přechodem do školy ztrácí výlučné postavení, které do té doby mělo ve své rodině. Najednou se musí přizpůsobit novému životnímu rytmu. Musí vstávat v určitou hodinu, připravovat se do školy, ve škole sedět a dávat pozor. Nejprve je učitel pro dítě tou nejvýznamnější osobou ve škole, postupně však nabývají na významu vztahy ke spolužákům. Děti si velmi rychle začnou ve třídě vytvářet svou vlastní subkulturu, která se vyznačuje zvláštním jazykem a zvyklostmi, na které jsou učitele více nebo méně napojeni. Mezi učiteli jsou velké rozdíly v tom, jak žáci v jejich hodinách participují. Učitelův nezájem může být také živnou půdou šikanování ve třídě. Stává se také, že učitel svým chováním agresorům, dalo by se říct, označí žáka, který je v nějakém ohledu nedostatečný a kterého se pak i děti cítí oprávněny beztrestně napadat. Vyšší riziko sociálního selhávání mají děti se špatným školním prospěchem a s vyšším potenciálem agresivity.

Vývoji směrem ke kriminalitě může bránit i reakce školy na zjištěné asociální chování jednoho či více dětí. Přehlížení zcela zjevných přestupků, deptání žáků v procesu jejich trestání, ale i nemožnost odčinit přestupek nebo neobjektivní

⁷⁵Srov. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000, s. 63-64.

rozhodování učitelů a ředitele jsou všechno postoje, které podkopávají představu dětí o tom, že jejich chování má za každých okolností jasné hranice.⁷⁶

Vliv vzdělání na kriminalitu mládeže

Získávání a doplňování vzdělání, dosahování nižší i vyšší odborné kvalifikace všeho druhu v denním studiu i v kombinovaném studiu při zaměstnání, to jsou všechno cesty početných vrstev obyvatelstva ke vzdělání, které jak člověk, tak i společnost potřebují ke svému rozvoji. O to hůř působí celá řada konfliktů a problémů ve vývoji všeobecného a odborného vzdělání části mladých lidí a zejména tedy fakt, že velká část mladé generace nemá předpoklady, schopnosti ani zájem o dosažení úplného základního vzdělání a odborné kvalifikace. Velký počet mladých delikventů nedokončil základní vzdělání, a buď navštěvoval různé typy jiných škol, nebo vůbec do školy nechodil. Z výše uvedeného je možné vymezit cestu mladého člověka k páchání trestné činnosti tak, že takový člověk opouští školu s nízkými vědomostmi, nezíská odbornou kvalifikaci a proto je schopen jen mechanické práce, která není samozřejmě příliš zajímavá. A proto mnohem snadněji a častěji se realizuje ve skupině lidí sobě rovných, které jsou často ve své činnosti namířené proti společnosti.⁷⁷

3.4.3 Vliv vrstevníků na kriminalitu mládeže

Jak mladý člověk dospívá, je stále méně závislý na svých rodičích a rodině, stejně tak na výchovném vlivu školy. Autorita dospělých se v očích dospívajícího snižuje vždy a slabne tím víc, čím jsou rodinné poměry neurovnanější. Pokud rodiče už od brzkého dětství nedovedli u svého dítěte vytvořit pevné pouto k domovu, a místo domova, kde se dítě cítí bezpečně a klidně, vytvořili místo plné hádek a nedorozumění, pak v době dospívání se takové svazky s rodinou a rodiči zcela přetrhají.

Vše výše popsané následně u mladého člověka vyvolává potřebu po činném společenském sebeuplatnění a sebepotvrzení a dítě či mladistvý začne hledat takové prostředí, kde by bylo možné tyto potřeby uspokojit. A protože tyto potřeby není možné uspokojit v přítomnosti dospělých, hledá útočiště mezi vlastními vrstevníky

⁷⁶Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 77-79.

⁷⁷ Srov. ŠTÍPEK, J. *Úvod do sociální patologie I. Kriminalita mládeže*. Praha: Univerzita Karlova, 1985, s. 21-23.

a pokud možno mezi stejnými životními outsidersy. Díky nově nalezenému prostředí dítě či mladistvý ztrácí své pocity méněcennosti, navíc může v partě prokázat své přednosti, svou odvalu, zručnost a může dávat najevo svůj názor. Konečně nalézá své ztracené sebevědomí a také se mu v partě naskytá možnost prožít řadu dobrodružství.⁷⁸

Pro rizikovou mládež z nefungujících rodin je vrstevnická skupina o dost důležitější než pro mladé lidi, kteří vyrůstají v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory. U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je vysoce pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než dětí s dobrým rodinným zázemím.

Ve většině případů delikventní skupiny vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se navzájem znají z jedné instituce, často bydlí na jednom sídlišti resp. v jedné čtvrti. Tyto skupiny se buď vymknou běžným mechanismům sociální kontroly, nebo se kontrole vymknou jen v době svého volna.

Často v rodinách, které nefungují tak, jak mají, dochází k tomu, že si některé vrstevnické skupiny mládeže vytvoří svoje vlastní ideologie, které mohou být živnou půdou delikventního chování. A jiné skupiny je pak už jen kopírují. Tak vznikají postupně celé sítě podobných skupin, které přesahují i hranice států. Z takových skupin se pak může stát hnutí, které se může proměňovat, sílit, slábnout, atd. Svou příslušnost k určité skupině mládež demonstruje zejména způsobem úpravy zevnějšku, jazykem, uctíváním určitých symbolů. Ideologie subkultury mládeže se většinou inspiruje aktualizovanými ideologiemi z minulosti.⁷⁹

Samotná existence part ovšem ještě neznamená pro mladé lidi nebezpečí, a pokud v nich vládne kamarádský duch, mohou dokonce přinést mnoho pozitivního pro rozvoj mravního vědomí mladého člověka. Je důležité rozpoznat, jaká je opravdová podstata party. Vážné nebezpečí hrozí, pokud partu začnou vést silně morálně narušení jedinci, kteří dovedou zaměřit veškerou činnost party špatným směrem. Často se vedoucími party stávají právě morálně nezralí a intelektuálně nevyspělí jedinci, kteří nejsou řádně vychováni a u kterých se nevytvořili pevné morální zábrany. Mladiství, kteří jsou členové party, často právě ke svému vedoucímu party vzhlíží a takový vedoucí jim imponuje svou odvahou, obratností,

⁷⁸Srov. OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968, s. 131-132.

⁷⁹Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 84-86.

hrubou fyzickou silou a pohrdáním normami. Další nebezpečí hrozí v případě, když partu založí mladiství bez nějakých vyšších zájmů s nízkou intelektuální úrovní. Veškerá činnost party se zaměřuje na vysedávání v hospodách, potulováním se po ulicích, atd. A právě proto, že jim tato činnost zabere skoro všechny jejich volný čas, už jim nezbývá čas na další rozvoj jejich osobnosti. Následně se často stává, že takováto skupinová nuda velmi snadno vyústí k pokusu o změnu nějakým excesem, který neznáma bývá trestným činem.

Delikventní parta je pouze dočasnou skupinou, přičemž doba jejího trvání závisí především na věku jejich členů. Členství v takové partě je zpravidla dobrovolné, ovšem někdy se můžeme setkat s případy, kdy je člen do členství party donucen různými formami nátlaku. Parta představuje skupinu, která je otevřená takovým mladým lidem, kteří jsou maximálně nedůvěřiví ke společenským institucím. Je obvykle zájmově velmi úzce zaměřena na jednání, které je v protikladu ke společenským normám, potřebám a také zájmům.

Celkově lze charakter part, jejíž členové jsou mladiství recidivisté, shrnout tak, že jsou složené převážně z chlapců téměř stejného věku, kteří se znají ze svého bydliště. V těchto partách se projevuje vyšší stupeň organizovanosti a hodně výrazně se tito mladiství vyznačují špatnou pověstí. V partě se vyskytují vyjma mladistvých osob i jiné osoby, které již byly soudně trestané a některé z nich právě stojí v čele party.⁸⁰

Nebezpečí skupinové kriminality

Skupinová kriminalita je faktorem, který nelze při zkoumání příčin a podmínek kriminality mládeže pominout. Tím, že se jedinec začlení do kolektivu, je posilována jeho aktivita, stejně jako jeho důvěra ve vlastní síly. To se projevuje bohužel ne pouze v pozitivním smyslu, ale i v negativním. Zpravidla neúčinnost vlivu rodiny a školy má za následek zesílení vlivu živelně vytvořených skupin, ve kterých jsou zakořeněny protiprávní normy chování. Hlavním problémem mladých delikventů je ten, že nemají dobrý vztah k lidem a k prostředí, které je obklopuje a častým důsledkem toho je chování, které vybočuje z normy. Tito mladí lidé se často organizují do part. S partami úzce souvisí skupinová trestná činnost mladých lidí. Nejčastěji se vyskytuje u dětí. S dospíváním se výskyt skupinové kriminality

⁸⁰ Srov. OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968., s. 132-136.

snižuje.⁸¹

V partách si mladí lidé vzájemně sdělují své zkušenosti, ze kterých převládají ty negativní, kterými nejzkušenější jedinci v partě chtějí imponovat těm ostatním. Tím dochází k neustálému předávání rozličných poznatků, což může mít nežádoucí dopad i na mládež vychovávanou v bezproblémových rodinách. To se promítá do jednání party i do jednání jednotlivých členů, tato skutečnost mnohokrát ztěžuje zjištění skutečných příčin trestné činnosti takové skupiny. Zpravidla to platí u těch jednání, kdy parta zničí nějaké společenské zařízení, způsobí újmu na zdraví cizímu člověku, bez úmyslu oloupit jej o peníze atd. Lepší podmínky pro páchaní skupinové trestné činnosti jsou ve velkých městech než v malých nebo na vesnici. Je to dáno především výrazně většími možnostmi nekontrolovaného pohybu v prostředí velkoměst. Ve velkých městech je i větší počet páchaní trestné činnosti, pro kterou se častěji vyskytuje vhodná příležitost než na malých městech.

3.4.4 Vliv drog na kriminalitu mládeže

Typickým chováním pro subkulturu drog je požívání alkoholu, drog a provozování sexuální promiskuity. Prostředky získávají žebráním, půjčkami, prodejem drog, krádežemi apod. Množství trestných činů, které byly spáchány pod vlivem alkoholu, je nesrovnatelně větší než množství takových činů spáchaných pod vlivem drog.⁸²

Existence toxikomanie nás nutí zamýšlet se nad příčinami a podmínkami takového nežádoucího jevu, stejně jako nad prostředky, které by byly účinné jeho předcházení. Dopad toxikomanie na trestnou činnost je znám. Velké procento pachatelů se dopouští páchaní trestné činnosti pod vlivem alkoholu nebo drog.⁸³ Největší nebezpečí představuje toxikomanie u mládeže, neboť právě při návyku na určitou drogu u dítěte nebo mladistvého může dojít k opravdu velmi hlubokým zásahům do jeho života. Závislost následně ovlivňuje jeho společenské jednání a oslabuje jeho kontrolní mechanismy. Přesto, že trestnou činnost, která je páchaná pod vlivem drog, není možné detailně vyhodnotit, je zřejmé, že zpravidla mladí lidé závislí na drogách v mnoha případech častěji a bez zábran páchají trestnou činnost než jiní, kteří na takových látkách závislí nejsou. Lidé pod vlivem drogy jsou

⁸¹ Srov. VATUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 72-73.

⁸² Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 88-89.

⁸³ Srov. KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie II*. Brno: MU Brno, 1993, s. 45.

podráždění a bývají agresivní. V důsledku takového nežádoucího stavu mohou vznikat nevyhovující výsledky jejich působení ve společnosti a tyto osoby jsou pak více náchylné k páčání trestné činnosti. Nelze ovšem s jistotou tvrdit, že mladý člověk pod vlivem drogy musí nutně páchat trestnou činnost. Je ovšem skutečností, že pravděpodobnost spáchání trestní činnosti je u něj podstatně vyšší než u člověka, který pod vlivem drogy není.⁸⁴

Přesto, že celkový počet objasněných trestných činů, které byly spáchány pod vlivem drog, ve srovnání s ostatní trestnou činností není nijak vysoký, je nutné myslet na latenci této trestné činnosti, protože užití drogy není často na pachateli zjevné tak, jak když je pachatel pod vlivem alkoholu. Stejně tak i prokazování drog v biologickém materiálu je podstatně náročnější záležitostí než v případě testu na alkohol. Mezi trestnými činy, které byly spáchané pod vlivem drog, převládají trestné činy násilné a majetkové povahy. Z násilných trestných činů se jedná nejčastěji o vydírání, z krádeží to jsou krádeže vloupáním, a z ostatních krádeží jsou nejčastěji páchané krádeže věcí z aut, krádeže v bytech a krádeže jízdních kol. Co se týká násilné trestné činnosti u mládeže, často se jedná o loupeže, úmyslné ublížení na zdraví, násilí na veřejném činiteli. Mezi pachateli do osmnácti let převažují chlapci, dívky páchají trestnou činností pod vlivem drog ojedinele. Co se týká vzdělání, většinou kriminalitu páchají absolventi základních škol nebo učebního oboru.⁸⁵

3.4.5 Vliv médií na kriminalitu mládeže

Mimořádně významnou roli ve formování postojů mladých lidí představují hromadné sdělovací prostředky, tedy média, zvláště internet, tisk, rozhlas, televize a film. Úkolem popularizujících televizních či rádiových relací a článků nesmí ovšem být detailní popisování trestného činu, aby to vyvolalo senzaci, ale vytváření celospolečenské atmosféry nesmiřitelnosti s páčání trestných činů nebo jiných protispolečenských jednání, dále úsilí o pozitivní formování právního vědomí občanů, zaměřené na prevenci kriminality.⁸⁶

Jak televize, tak internet se staly doslova dalším členem každé rodiny a je tedy nepochybné, že mají zásadní vliv na formování osobnosti mladých lidí, tj. na jejich myšlení, cítění a jednání. Problémem televizního vysílání není ani tak vlastní

⁸⁴ Srov. VATUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 84-85.

⁸⁵ Srov. SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996, s. 97.

⁸⁶ Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 11-12.

obsahová skladba vysílání, jako skutečnost, jestli děti mají přístup ke sledování nevhodných programů nebo nikoliv. Děti s oblibou napodobují i agresivní akty chování, které vidí v televizi a právě televize a filmy v sobě nepochybně skrývají obrovský potenciál informačních možností. Ale v žádném případě nemohou zastupovat výchovný vliv rodiny. Dítě, které nadměrně sleduje televizi a tráví u ní veškerý svůj volný čas, se stává globálně pasivním. A při sledování nevhodných programů nachází dostatečné množství negativních vzorů, které zatím nemůže správně hodnotit. Pochopitelně tak odpozoruje pouze povrch dějových jednání, především těch násilných.⁸⁷

O vlivu médií na dnešní mládež nemůže být pochyb, zejména hovoříme-li o televizi a internetu. Televizi sleduje dnešní mládež ze všech médií nejvíc. Televize může společnost integrovat, neboť velké množství lidí sleduje tytéž programy a napojují se tak na svou kulturu. Může mít i vliv dezintegrační, kdy s určitými jedinci může vytvářet spiklenecké spojení, ve kterém jsou syceny delikventní sklony.

Škodlivé účinky na děti a mládež může mít násilí fiktivní, stejně tak i naturalisticky popisované násilí skutečné, ale i nejasná hranice mezi tím, co se opravdu stalo a co nadsadili autoři pořadu pro větší sledovanost. Televize posiluje agresivitu u všech dětí a u všech lidí posiluje pocit, že svět je nebezpečným místem. Televizní násilí oslabuje citlivost na násilí, s nímž se člověk setkává v opravdovém, reálném světě. Vášnivý konzument televize jejím sledováním ztrácí kontakt se skutečným světem a kvůli tomu následně může slábnout jeho schopnost odlišovat možné a nemožné.

Dítě, které je nedostatečně vychovávané rodiči, vychovateli a vůbec všemi, kteří by jej vychovávat měli, je snadno vychovávané televizí a o to snadněji z ní přijímá vzory a druhy chování, od nichž by ho za normálních okolností vychovatelé odrazovali. Při prevenci škodlivých účinků televizního násilí nelze spoléhat ani na školy. Mediální výchova, která děti učí využívat média ke svému prospěchu, je teprve v počátcích. Při této výchově se děti názorně učí a přesvědčují, jak média filtrují a stylizují skutečné události, když se snaží na své uživatele zapůsobit, jak je těžké udržet neutralitu zprávy, jak může pouhá intonace hlasu změnit vyznění rozhlasové zprávy, atd. Výsledkem takové výchovy by měla být mediální

⁸⁷ Srov. ENDRYCHOVÁ, J., GROS, V., VÁLKOVÁ, H., VLČEK, M. *Ochrana dětí a mládeže před negativními vlivy*. Praha: Mladá fronta, 1988, str. 22.

gramotnost.

Nezanedbatelnou odpovědnost vůči nejmladším generacím mají vedle rodičů a vychovatelů i tvůrci televizního vysílání. Jednotliví občané by tvůrcům měli tuto jejich odpovědnost všemi možnými prostředky připomínat. Představa, že přísnější regulace televize a jiných médií je tím zázračným lékem, který společnost zbaví vysoké úrovně kriminality mládeže, je pouze naivní iluzí.⁸⁸

⁸⁸Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha : Portál, 1998, s.102-107.

4 PRÁVNÍ ÚPRAVA DĚTSKÉ DELIKVENCE A KRIMINALITY MLÁDEŽE

Protiprávní činy mládeže upravuje zákon č. 218/2003 Sb. ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Problematika trestní odpovědnosti mladistvých osob patří k nejdiskutovanějším, což samozřejmě souvisí s nárůstem kriminality dětí a mladistvých.

Přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, se Česká republika přihlásila k myšlence samostatného systému trestní justice na mládeži a k odkazu prvního zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Trestnímu právu se díky tomuto zákonu dostalo významného postavení v rámci právní ochrany dětí v České republice.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vznikl jako reakce na do této chvíle chybějící právní úpravu trestní odpovědnosti a řízení trestních věcech mládeže. Díky samostatné kodifikaci trestního práva mládeže byl zesílen i výchovný aspekt těch principů, na kterých byla nová kodifikace vytvořena. Základním rysem zákona o soudnictví ve věcech mládeže je snaha v jediné normě komplexně postihnout problematiku zacházení se všemi dětmi a dospívajícími, kteří svými činy porušují ustanovení trestního zákona. Což znamená, že každý takový případ je projednán specializovaným soudem mládeže, který je oprávněn vybrat takové opatření, které bude s ohledem na věk dospívajícího člověka nejvhodnější a s ohledem na jeho rozumovou a mravní vyspělost i závažnost jím spáchaného činu.

Opatření, která jsou u mladistvých pachatelů uplatňována, mají zpravidla smíšenou povahu, což znamená, že zahrnují prvky výchovné, léčebně-ochranné i takové, které zabezpečují ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a opravdu výjimečně i izolace. Zvláštní systém soudnictví nad mládeží vyžaduje i specializované odborníky, kterými jsou specializované senáty. Tyto soudy vykonávají soudnictví v trestních věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi, které jsou mladší patnácti let. Další velmi důležitou roli sehrává Probační a mediační služba.⁸⁹

⁸⁹ Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 46-48.

4.1 Účel zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, které jsou uvedené v trestním zákoně, opatření ukládána za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. Zákon se vztahuje na dvě věkové skupiny mládeže a to na děti, které jsou mladší patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného a na mladistvé. Projednávání protiprávních činů, kterých se dopustily děti mladší patnácti let a mladiství, je důležité proto, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu tato osoba zdržela a dále proto, aby si našla společenské uplatnění, které bude odpovídat jejím schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěla k odčinění újmy, kterou svým protiprávním činem způsobila.

Základní zásady soudnictví mládeže

Základní zásady, které se vztahují k soudnictví ve věcech mládeže, jsou upraveny v ustanovení v §3 zákona. Tyto zásady vycházejí z principu, že všechna opatření, postupy a prostředky, které jsou upravené zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, je potřeba využívat k obnově narušených sociálních vztahů, ke znovuzачlenění mladistvého do jeho sociálního prostředí a k prevenci trestné činnosti.

Trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona. Uložené opatření přihlížet k osobnosti mladistvého nebo dítěte k jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jeho osobním rodinným a sociálním poměrům, musí být přiměřené povaze a stupni bezpečnosti spáchaného činu. Při ukládání opatření mají být respektovány národnostní, kulturní a náboženské tradice mladistvých i dětí mladších patnácti let. Dále je potřeba postupovat s ohledem na věk, zdravotní stav, rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti které se řízení vede.⁹⁰

⁹⁰Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 48-50.

Státní zástupce v přípravném řízení a stejně tak i soud pro mládež, postupují tak, aby byla respektována zásada rychlosti řízení a právo mladistvého a dítěte mladšího patnácti let na projednání věci bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě soudem pro mládež. Řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody, která mu byla způsobená protiprávním činem, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění. Soudci, státní zástupci a policejní orgány, stejně jako úředníci Probační a mediační služby, kteří působí v trestních věcech mládeže, musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.⁹¹

4.2 Trestní stíhání mladistvých a řízení proti mladistvým

V trestním zákoníku se projevují odlišné úpravy trestního stíhání mladistvých od stíhání osob, které v době spáchání trestného činu překročily osmnáctý rok svého života. V návaznosti na čl. 26 odst. 3 Ústavy České republiky se přihlíží k tomu, že mladiství jsou lidé ještě bez životních zkušeností a že jejich dospívání je provázeno výraznými změnami celé osobnosti. Mladiství, i když na jedné straně podléhají vlivům a svodům prostředí, na druhé straně jsou více přístupní vlivům výchovným. Proto je u nich možné vhodným pedagogickým vedením snáz odstranit návyky nepříznivé zdárnému vývoji a rozvinout jejich dobré povahové vlastnosti.

Podle § 11 *trestního zákoníku* není ten, kdo v době spáchání trestného činu nedovrší patnáctý rok svého věku, trestně odpovědný. Trestní odpovědnost mladistvého začíná spácháním trestného činu a to v den, který následuje po dni dovršení patnácti let, a končí v den, když taková osoba dovršila osmnáct let. Pokud tedy spáchá občan čin jinak trestný v den svých patnáctých narozenin, není trestně odpovědný, a spáchá-li občan trestný čin v den svých osmnáctých narozenin, je trestně odpovědný jako mladistvý. Z čehož vyplývá, že teprve následující den po dovršení osmnácti let se u pachatele trestného činu zakládá plná trestní odpovědnost.⁹²

⁹¹ Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 51.

⁹² Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, Praha, 1984, s. 16.

4.3 Trestní odpovědnost mladistvého

Ke vzniku trestní odpovědnosti mladistvého se požaduje, aby spáchal čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je vyšší než malý. Pokud se jedná o zletilého pachatele, postačí, bude-li stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyšší než nepatrný. Čin, který spáchá mladistvý a který vykazuje všechny znaky, které jsou uvedené v trestním zákoně, ale stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je malý, není trestným činem, ale pouze přestupkem. Při určování stupně nebezpečnosti činu pro společnost není bohužel stanovené žádné obecně platné pravidlo a vždy se musí vycházet z konkrétního případu. Počátek trestní odpovědnosti je však stanoven absolutně a k tomu, aby byla naplněna, postačí pouze dosažení stanoveného věku. Již se zde nevyžadují další podmínky jako je duševní či mravní zralost.

Podle českého trestního práva začíná trestní odpovědnost mladistvého až po dosažení patnácti let věku. Je ovšem potřeba podotknout, že z hlediska trestního práva hmotného je pro vyvození trestní odpovědnosti podstatný matrikový věk, který se počítá od data narození, uvedeného v matrice. Vedle tohoto věku je třeba zmínit i mentální věk, který vyjadřuje celkovou vyspělost jedince, kterou se rozumí biologická, psychická a sociální úroveň. Jedinec zkrátka musí nabýt takové míry zralosti, aby byl schopný rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost a ovládat své jednání.

Podle ustanovení § 6 zákona o soudnictví ve věcech mládeže se trestný čin, který spáchal mladistvý, nazývá provinění. Provinění je forma delikvence mladistvých a je chápáno jako speciální a jediný, nekategorizovaný trestněprávní delikt, jehož pachatel je pouze mladistvý. Zákonem jsou také upraveny odlišnosti důvodu zákona trestní odpovědnosti u mladistvých s ohledem na specifika této věkové skupiny a to jednak z důvodů účinné lítosti a jednat pro promlčení trestního stíhání.

Dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné. Pokud se dopustí dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření, která jsou potřebná k jeho nápravě a která jsou uvedena v § 93 zákona.

Stále častěji je diskutovaná otázka týkající se věkové kategorie delikventní mládeže, která je většinou ohraničena osmnáctým rokem. Co se týká počátku trestní odpovědnosti, ta začíná s dosažením patnácti let věku. Objevují se ale i takové názory, že by se dolní hranice trestní odpovědnosti měla snížit na 14 let. Otázka

snížení věkové hranice trestní odpovědnost z patnácti na čtrnáct let je ale poměrně složitější, než se zdá a takový krok je nutné pečlivě zvážit a diskutovat jej s odbornou veřejností.⁹³

4.4 Opatření ukládaná mladistvým

Prioritou opatření ukládaných mladistvým je zájem na ochraně mládeže před školními vlivy, na vytvoření podmínek pro jejich zdravý sociální a duševní rozvoj, na obnově jejich jednáním narušených sociálních vztahů a dosažení toho, aby v budoucnu bylo co nejvíce omezeno páčání protiprávních činů. Opatření může také zahrnovat prvek újmy, zpravidla u závažnějšího provinění, ale jeho hlavní obsah spočívá v aktivním zacházení a působení na dosud napravitelného mladistvého.

Opatřeními jsou podle zákona výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. Účelem opatření vůči mladistvým je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jeho dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, dále je jeho účelem ochrana před škodlivými vlivy a v neposlední řadě předcházení dalšímu páčání provinění.⁹⁴

Zákon umožňuje upuštění od uložení trestního opatření. Soud pro mládež může dle ustanovení § 11 zákona upustit od uložení trestního opatření mladistvému, který spáchal provinění menší nebezpečnosti činu pro společnost, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, pokud vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu mladistvého lze důvodně očekávat, že už samotné projednání věci před soudem pro mládež postačí k jeho nápravě. Dále může soud pro mládež upustit od uložení trestního opatření, když se mladistvý dopustil činu z důvodu neznalosti právních předpisů, která je vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná. Dalšími možnostmi upuštění od uložení trestního opatření jsou případy, kdy mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud pro mládež má za to, že ochranné léčení, které mladistvému zároveň ukládá, zajistí nápravu mladistvého lépe než trestní opatření.

Pokud soud pro mládež rozhodne o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření, stanoví zkušební dobu na jeden rok. Zároveň může mladistvému uložit

⁹³ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 231.

⁹⁴Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 54-60.

ochranné opatření nebo *výchovné opatření*, které směřuje k tomu, aby vedl řádný život. Mladistvému je možné uložit tato výchovná opatření: *dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou*. Výchovné opatření je možné uložit mladistvému buď při upuštění od trestního opatření, nebo podmíněném upuštění od trestního opatření, dále je možné jej uložit i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření a také je možné výchovná opatření ukládat se souhlasem mladistvého, proti kterému se trestní řízení vede a to již v průběhu trestního řízení, ještě před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého. Výchovná opatření se ukládají nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření. Výchovná opatření může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce ukládat se souhlasem osoby, proti které se vede řízení, a to již v průběhu trestního řízení, nejdéle do jeho pravomocného skončení. Souhlas mladistvého je také nutný z důvodu presumpce nevinu.⁹⁵

Ochranná opatření jsou upravena v ustanovení § 21 až 23 zákona. Patří zde *ochranná výchova, ochranné léčení a zabránění věci*. Ochrannou výchovu je možné uložit pouze mladistvému nebo dítěti, které je mladší patnácti let. Ochranná výchova trvá do té doby, dokud to vyžaduje účel, nejdéle však do osmnácti let mladistvého. Ochranná výchova může být kdykoliv za splnění podmínek, které jsou stanoveny v ustanovení § 23 odst. 1 zákona změněna v ústavní výchovu a naopak.

Trestní opatření jsou upravena v ustanoveních § 24 až 35 zákona. Mezi trestní opatření, která lze soudem pro mládež uložit mladistvému za spáchané provinění patří:

- obecně prospěšné práce,
- peněžité opatření,
- peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- propadnutí věci,
- zákaz činnosti,
- vyhoštění,
- odnětí svobody podmíněně odložení na zkušební dobu,
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- odnětí svobody nepodmíněné.

⁹⁵Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 61-63.

4.5 Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

Děti mladší patnácti let nejsou trestně odpovědné. Z toho důvodu postupuje soud pro mládež v řízení proti těmto dětem, které se měly dopustit činu jinak trestného, podle zvláštních právních předpisů upravujících občanské soudní řízení. Jde o řízení nesporné, které je možné zahájit i bez návrhu. Dítěti, které je mladší patnácti let a které se dopustilo činu jinak trestného, může soud pro mládež uložit tato opatření:

- dohled probačního úředníka,
- zařazení terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- ochrannou výchovu.

Obligatorně se ochranná výchova uloží dítěti, které spáchalo čin, za který trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložit výjimečný trest, a které v době spáchání dovršilo dvanáct let a nepřekročilo patnáct let. Fakultativně je možné uložit ochrannou výchovu dítěti mladšímu patnáct let tehdy, jestliže její uložení odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.⁹⁶

⁹⁶Srov. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 66-100.

5 PREVENCE KRIMINALITY MLÁDEŽE

Celá naše společnost věnuje pozornost výchově mládeže. V souvislosti s výchovou mladé generace soustřeďuje pozornost samozřejmě i na otázky, které se týkají ochrany mládeže před negativními jevy. Právní výchova zde vystupuje jako významný prostředek formování právního vědomí mladého člověka, ale i jako nástroj předcházení trestné a jiné protispolečenské činnosti. Prevence protispolečenských trestných činů spáchaných mládeží zahrnuje celou řadu metod, forem a prostředků preventivního působení a celý tento systém tvoří důležitou součást prevence kriminality. A právě v této souvislosti je potřeba si uvědomit, že náročné úkoly v oblasti prevence kriminality mládeže jsou nejenom před orgány činnými v trestním řízení, tedy policií, státním zastupitelstvím a soudem, ale bez výjimky před všemi složkami naší společnosti, před každým občanem.⁹⁷

Skutečnost, že prevence je hlavním směrem předcházení kriminalitě, platí nejenom obecně, ale stejně tak i ve vztahu k mladým lidem.

Je nutné odlišovat různé úrovně boje s kriminalitou mládeže, např.:

- opatření, která směřují ke zvyšování materiální a kulturní úrovně občanů, která jsou nutným předpokladem opatření bezprostředně směřujících k boji s kriminalitou mládeže,

- opatření sociálního charakteru sledující zejména zdokonalení výchovné činnosti mezi mládeží,

- opatření, která jsou zaměřená na odstranění podmínek, které napomáhají spáchání trestného činu a existují nezávisle na formování osobnosti konkrétních mladých lidí,

- opatření, která jsou určena k zabránění přechodu konkrétních mladých lidí na delikventní dráhu,

- opatření k odstranění podmínek, které umožňují páchaní konkrétních trestných činů.⁹⁸

⁹⁷Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 5-6.

⁹⁸Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 92-93.

Systém prevence kriminality mládeže je třeba budovat v těchto oblastech:

1. Odstraňování poruch v rodinné výchově.
2. Odstraňování poruch v oblasti školní výchovy.
3. Odstraňování nedostatků v profesionální přípravě.
4. Organizace volného času mládeže.
5. Pomoc dětem a mladistvým, kteří žijí ve špatných životních podmínkách.
6. Zvyšování efektivnosti práce OČTŘ a dalších organizací, které se zabývají bojem s kriminalitou a dalšími protispolečenskými jednáními dětí a mladistvých.⁹⁹

Myšlenka o ovlivnění kriminálního jednání nebo se zdržení takového jednání vzbuzením strachu je trestněprávní teorií a je rozlišována tzv. prevencí generální, speciální a individuální.

Co se týká *generální prevence*, je zde spoléháno na odstrašující účinek hrozby trestu, které jsou uvedeny v trestním zákoně. *Speciální prevence* spoléhá na to, že trest, který je uložený podle trestního zákona již usvědčeným a následně odsouzeným pachatelům, bude výstrahou i pro ostatní, které by napadlo dopustit se podobného deliktu. A *individuální prevence* předpokládá, že v průběhu výkonu trestu bude pachatel převychován a že se již trestné činnosti nedopustí.

Od 1.1.2001 je v České republice účinný zákon o Probační a mediační službě. Jde o zákon č. 257/2000 Sb. Probačí se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, dále kontrola výkonu trestů, které nejsou spojené s tresty odnětí svobody, a také individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život. Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování řešení sporu mezi obviněným a poškozeným. Probační a mediační služba má za úkol posílit alternativní možnosti postihu pachatelů trestných činů a umožnit snížení počtu odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Dále má přispět ke zrychlení trestního řízení, posílit terciární prevenci trestné činnosti, chránit zájmy poškozeného, motivovat obviněné a odsouzené k aktivnímu přístupu při řešení následků trestné činnosti.¹⁰⁰

⁹⁹Srov. VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984, s. 93.

¹⁰⁰Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 48-54.

Preventivní aktivity, které jsou cílené proti kriminalitě mládeže, vždy vyžadují respektování základních práv dětí a práva na soukromí jejich rodiny. Práva dítěte je nutné dodržovat již od primární prevence až po prevenci terciální, dále od vyhledávání ohrožených dětí včetně jejich rodin, až po zacházení s provinilými dětmi. V zájmu včasné prevence jde hlavně o brzkou informovanost o závadném chování dětí. Včasností se rozumí doba, než chování dítěte přeroste do závažnějších skutků, které se následně musí řešit za použití prostředků trestního práva. V první řadě by vždy měly být o závadovém chování dítěte vyrozuměny školy. Zpravidla pokud se jedná o záškoláctví, drobné krádeže, apod. O závadném chování dítěte by měli být upozorňováni především také rodiče dítěte. A v zájmu dítěte je lepší, pokud se na jeho závadné chování upozorní i OSPOD¹⁰¹, soudy nebo jiné oprávněné orgány, jako jsou orgány policie či státní zastupitelství.¹⁰²

Základem úspěchu pro prevenci kriminality mládeže je její včasné působení. Prevence kriminality je proces, který je nutné neodkládat, nezanedbat a začít s ním co nejdříve, od nejnižšího věku dítěte. Činnost jednotlivých subjektů, které se prevencí kriminality mládeže zabývají, je nutné vzájemně koordinovat. Na prevenci kriminality mládeže se aktivně podílí mnoho subjektů a to rodina, škola, masmédiá, instituce státní, kterými jsou policie, státní zastupitelství, soudy, vězeňství, zájmová sdružení občanů, církve, nadace, aj. V prevenci kriminality mládeže náleží významné úkoly jak státu, tak i orgánům měst a obcí. K celkové úspěšnosti a účinnosti prevence kriminality přispívá přesná a jednoznačná vládní politika. V České republice je systém prevence kriminality mládeže realizován na úrovni centrální a místní.¹⁰³

Policie je zpravidla prvním subjektem, který přichází do kontaktu s dětmi a mladistvými, kteří spáchali trestný čin, přestupek nebo jiné protiprávní jednání. Policie představuje nezastupitelný subjekt v preventivní práci proti kriminalitě nezletilých, i v jejich ochraně před kriminalitou na nich páchanou, při níž jsou oni sami oběťmi.

¹⁰¹OSPOD = orgán sociální péče o dítě.

¹⁰²Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 118.

¹⁰³Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 119-120.

5.1 Prevence kriminálního chování a její dělení

O prevenci kriminality lze hovořit jako o součásti kriminální politiky. *Kriminální politika* je komplexní pojem zahrnující veškerá opatření, která jsou přijímána ke kontrole zločinnosti. Zahrnuje tedy nejenom trestní politiku, která spočívá v ochraně vymezených společenských a individuálních zájmů prostředky trestního práva, ale i prevenci kriminality. Je nutné vycházet z toho, že trestní právo, tedy lépe řečeno, trestní represe, má omezenou účinnost a samo o sobě není schopno vyřešit problém kriminality ve společnosti. Trestní právo představuje prostředek „ultima ratio“, tedy poslední reakci na projevy kriminálního chování.¹⁰⁴

Preventivní činností lze působit nejenom na kriminální projevy, ale i na širší spektrum deviantního chování, nebo také sociálně patologických jevů, které nejsou trestné ve smyslu trestního práva, ale spolupůsobí na vytváření kriminality, neboť jsou kriminogenními faktory.¹⁰⁵

Preventivní aktivity můžeme dělit podle jejich obsahového zaměření na prevenci sociální, situační a viktimologickou. Podle okruhu adresátů preventivních aktivit můžeme dělit prevenci na primární, sekundární a terciární.

Sociální prevence se zaměřuje na sociální kriminogenní faktory a jejich překonávání. Je orientovaná na osobu pachatele a na modifikaci příčin kriminality. Zaměřuje se na proces socializace a sociální integrace.

Situační prevence se zaměřuje na samotnou kriminalitu a na odstraňování rizika dopadení pro pachatele. Vychází z poznatků, podle kterých mají určité druhy kriminality své časové a prostorové zákonitosti. Opatření situační prevence jsou směřována na zvýšení rizika pro pachatele a znesnadnění spáchání trestného činu.

Prevence viktimmnosti se zaměřuje na bezpečné chování, které je orientované na různé kriminogenní situace a také na psychickou připravenost ohrožených osob. Tato prevence by měla zahrnovat přípravu dětí na uplatňování preventivních opatření, díky jejichž znalosti by mohly snížit riziko svého ohrožení kriminalitou.¹⁰⁶

Primární prevence je zaměřena na hlubší společenské příčiny a na kořeny kriminálního jednání. Není zaměřena na konkrétní skupiny obyvatelstva, ale na celou

¹⁰⁴ Srov. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J.: *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004, s. 25.

¹⁰⁵ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 25.

¹⁰⁶ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 60-61.

populaci jako jsou dospělí, mladiství a děti. Podstatou primární prevence je eliminace jevů a vlivů, které mohou působit jako kriminogenní faktory. Primární prevenci dělíme na obecnou, která je na úrovni organizovaných volnočasových aktivit, které rozvíjejí osobnost dítěte a na specifickou, která poskytuje služby konkrétním osobám, u které lze při absenci těchto specifických preventivních aktivit předpokládat negativní vývoj.¹⁰⁷ Primární prevence je zaměřena na populaci, která není kriminálně riziková ani narušená, ale je zaměřena na sociální prostředí v nejšířším slova smyslu, na příčiny a podmínky kriminality.¹⁰⁸

Sekundární prevence se zaměřuje na konkrétní rizikové jedince a skupiny obyvatelstva, které jsou vymezeny věkem, pohlavím, sociální situací, druhem ohrožení, etnickou příslušností, atd.

Terciární prevence představuje soubor resocializačních a reintegračních opatření, která směřují k osobám, které se trestné činnosti již dopustili, do lokalit, které jsou kriminalitou zasaženy, ale také na oběti trestných činů.¹⁰⁹ Orientuje se na ty mladé lidi, kteří se už dopustili trestné činnosti a usiluje o odstranění recidivy kriminality i sociálně negativního jednání a o resocializaci mladých osob.¹¹⁰

5.2 Úrovně a strategie preventivních opatření

Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dětí ve školách. Nevládní organizace ovšem také mohou působit preventivně. Důležitým a potřebným nástrojem je také sociální politika státu, která ovlivňuje systém vzdělávání, stabilitu rodiny, zaměstnanost. Menší význam představují regionální a lokální programy pro rizikovou mládež. Lokální, regionální a státní preventivní programy a opatření ovšem mohou být efektivní pouze v případech, kdy jsou založeny na kvalifikované detekci programů a také tehdy, je-li průběžně sledován jejich očekávaný vliv i neočekávané vedlejší účinky.¹¹¹

Mnoho diskuzí a názorů vyvolává představa o preventivním působení trestního práva a speciálně trestu odnětí svobody. Vliv trestu se obecně velmi přeceňuje.

¹⁰⁷ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 49.

¹⁰⁸ Srov. SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996, str. 8.

¹⁰⁹ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 27.

¹¹⁰ Srov. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, s. 60.

¹¹¹ Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 260.

Argumentace mnohých občanů je založena spíše na předsudcích spojených s náladou společnosti než na znalosti skutečného vlivu hrozby trestu a odstrašení potenciálních pachatelů od kriminálního chování.

Represe má také preventivní účinky a hovoříme o ní jako o tzv. generálně preventivní funkci trestněprávních sankcí, které spočívají v odstrašení pachatele trestem od dalšího kriminálního chování a odstrašení jiných jedinců, kteří by mohli být potenciálními pachateli. Tato forma prevence je ovšem omezená z hlediska jejího účinku, protože proces odstrašení je individuální záležitostí a jeho vnímání je ovlivněno mnoha dalšími faktory. Represivní prostředky a nástroje trestní politiky reagují na trestnou činnost, která již spáchaná byla. Prevence naopak představuje soubor nejrůznějších aktivit, které jsou zaměřené na odstranění nebo oslabení faktorů, které představují příčiny kriminality.¹¹² K tomu, aby mohla být prevence účinná, je potřeba řada spolupracujících složek. Vedle rodiny, školy a školských zařízení jsou velmi důležité i různé zájmové organizace, občanská sdružení, zdravotnická zařízení, místní samosprávy, duchovní sdružení, policie nebo různé podnikatelské subjekty.

Co se týká možností preventivního působení na nezletilce a mladistvé, tyto podstatně rozšířil zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon přesunul těžiště z represivního pojetí trestního práva na preventivní působení na mladé lidi. Jeho prioritou není potrestat nebo izolovat mladého pachatele od společnosti, ale zastavit jeho nastoupení delikventní dráhy, vytvořit mu podmínky pro nápravu a odčinit spáchané činy. A právě k tomu zákon stanovuje řadu prostředků nesankční povahy.¹¹³

Pachatele by od páchání kriminálních činů mohla odstrašovat výše trestu, rychlost potrestání a neodvratnost trestu. Rychlostí potrestání se rozumí krátkost doby, za jakou na pachatele trest dopadne a neodvratností trestu se rozumí míra pravděpodobnosti, že po spáchání trestného činu pachatele trest postihne. Kriminologický výzkum už po několik desítek let ukazuje, že výše trestu má nulový nebo pouze minimální vliv na kriminální chování jedinců. Pachatelé, kteří se dopustili spáchání trestného činu poprvé, totiž skoro nikdy neznají jeho trestněprávní kvalifikaci ani výši sankce za jeho spáchání. Recidivisté zase výši trestu znají, ovšem

¹¹² Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 26.

¹¹³ Srov. HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009, s. 27.

tato skutečnost přesto nepostačuje k tomu, aby se trestnímu jednání vyhnuli, protože se zcela pravidelně domnívají, že tentokrát nebudou dopadeni.

Kvalitní primární a sekundární prevence kriminality nemůže být tak specifická, aby bránila pouze budoucímu kriminálnímu chování dětí. Správná a dobrá prevence musí předcházet všem možným typům sociální selhání, kterým je kriminalita, zneužívání drog, nákaza HIV, předčasné těhotenství, apod. Cílem primární prevence nemůže být jen absence sociálně patologických jevů, cílem musí být prevence sociálně příznivého chování, které se neslučuje s jednáním protispolečenským.

Cílovou skupinou preventivního opatření mohou být děti hyperaktivní, děti, které selhávají ve škole, děti s poruchami chování, zneužívané a týrané děti v rodinách, děti z dysfunkčních rodin, děti z čtvrtí, kde je vysoká úroveň kriminality, z rodin, které žijí pod hranicí životního minima, děti z rodin, v nichž chybí otec, děti s nedelikventním chováním, dále populace všech rodičů v komunitě a populace všech občanů státu, atd.

Volba cílové skupiny určuje nejvhodnější možné preventivní strategie, také nejvhodnější prostředí pro ni a okruh osob, které má kromě dítěte zahrnovat. Kdyby totiž nebyla přesně a jasně definovaná cílová skupina, postup práce a hodnocení efektivity, nebyla by prevence přínosná. Čím více prostředí, ve kterých se cílová skupina zdržuje, preventivní program zahrnuje, tím větší je naděje na její ovlivnění. Za nejhorší strategie se u všech cílových skupin považují pokusy ovlivňovat jen a pouze ohrožené děti a to pouhopouhým poskytováním informací. U nás se tak děje často ve školách. Skutečnost, jak dítě bude takové informace přijímat, záleží převážně na jeho vztahu k tomu, kdo informace poskytuje. Neoblíbený učitel asi nebude mít mnoho šancí podat dětem poznatky, které budou následně ovlivňovat jejich chování mimo školu. Navíc jakýkoliv poznatek má na dítě mnohem větší vliv, když je spojen s přímou zkušeností dítěte. Proto má logicky větší smysl podporovat rozvoj sociálních kompetencí dítěte formou interaktivního učení než jej vyučovat teoretickým poznatkům o zločinnosti, její prevenci a represii.¹¹⁴

K efektivnímu působení na mládež je nutné získat ucelené poznání mládeže v kontextu společenského vývoje a společenských podmínek. Jak odborná, tak i široká veřejnost je stále více znepokojená tím, že v poslední době stále více narůstá kriminalita v naší společnosti. Veřejnost je stejně tak znepokojena i nejnovějšími

¹¹⁴Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 260-262.

projevy kriminality a to rafinovanými a brutálními projevy organizovaného zločinu, které se neustále rozrůstají. Velmi znepokojivé je i to, že s nárůstem kriminality obecně se zvyšuje i kriminalita mládeže a ta vykazuje především majetkovou, násilnou a mravnostní trestnou činnost. Proto se klade důraz na ochranu občanů před důsledky trestné činnosti a to na programy sociální prevence a prevence kriminality. Je však nutné podotknout, že ani tato opatření nejsou stoprocentní.¹¹⁵

5.3 Preventivní programy

Efektivní preventivní programy nejsou založeny na didaktice obecných pouček, ale snaží se co nejvíce posílit sociální kompetenci dětí včetně kompetence jejich rodičů, učitelů a vychovatelů. Stejně tak se snaží o posílení kompetence vrstevníků a to zpravidla těch, kteří představují v neformálních skupinách dětí vůdčí osobnosti. Efektivní preventivní programy se snaží využívat místních zdrojů podpory ohrožených dětí a všemožnými způsoby koordinují spolupráci všech zainteresovaných institucí a odborníků.

Preventivní programy můžeme dělit do následujících pěti skupin:

- a) předškolní programy pro děti,
- b) programy určené rodičům,
- c) programy vázané na školu,
- d) vrstevnické programy,
- e) komunitní programy.

5.3.1 Předškolní programy pro děti

Cílem těchto programů je připravit na školní docházku takové děti, pro které by mohlo být vyučování hodně náročné a které by v důsledku toho mohly ve škole následně selhávat. Předškolní programy mají děti motivovat pro své vzdělávání a díky nim si mají osvojit strategie, které vedou k úspěchu. V anglosaské literatuře jsou tyto programy nazvané jako *Head Start* a bývají nabízeny těm dětem, které pocházejí z ohrožených rodin nebo z chudých městských čtvrtí a tyto programy by měly takové děti navštěvovat jeden nebo dva roky před nástupem do školy.

¹¹⁵ Srov. SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996, s. 6-7.

Představují jakousi hru na školu, ve které mají děti velkou volnost a výuková zátěž je pro ně minimální.¹¹⁶

5.3.2 Programy určené rodičům

Některé programy pro předškolní děti se zaměřují na poskytování poradenských a terapeutických služeb rodičům rizikových dětí. Některé z nich poskytují své služby pouze podle potřeb konkrétních rodin, jako např. *Syrakuský program* rozvoje rodin. Tento program poskytuje poradenské a terapeutické služby sociálně slabým rodinám a to až do věku pěti let dítěte. Další programy s takovým zaměřením jsou například *projekt Žijeme s dětmi*, *Cambridge-Sommervilleský projekt* či *Yaleský výzkumný program péče o dítě*. Výzkum některých projektů určených pro rodiče ukázal, že jsou schopny snížit agresivní a asociální chování dětí a že mají preventivní vliv na delikventní projevy dospívajících dětí a je hodně pravděpodobné, že ať bude rodina jakkoliv podporována, bude to pro společnost značit prevenci budoucí kriminality dětí z takové rodiny.¹¹⁷

5.3.3 Programy vázané na školu

Školou se rozumí místo, kde se děti učí znalostem, ale také si osvojují postupy, které jim umožňují racionálně řešit problémy obsažené v jednotlivých předmětech. V době, kdy se dítě snaží osamostatnit od rodičů a zaměřuje se na vrstevníky, by měla škola rodinu nahradit právě v posilování těch postojů a dovedností, které jsou předpokladem pro nekriminální dráhu. Školy ovlivňují nejenom žáky, ale také rodiče dětí a celou společnost. Školy někdy organizují pro děti programy i mimo vyučování a už i z toho důvodu se na školy hledí s takovými nadějemi a od škol se čeká často více, než jsou schopny a ochotny nabídnou a poskytnout.

Školní programy se snaží minimalizovat delikventní a nedelikventní chování dětí jak na půdě školy, tak i mimo školu a také děti připravují na setkání s kriminalitou jiných lidí. Snaží se je poučit, jak se chovat v případě, kdy jiní lidé spáchají delikventní jednání.

Školy, ve kterých převládá zpravidla nízký zájem učitelů o své žáky, o rodiny, ze kterých pochází, školy, které nevypočitatelně uplatňují školní řád a školy, ve kterých je možné používat negativní nálepky pro skupiny dětí jedné etnické

¹¹⁶Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 236.

¹¹⁷Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 267.

příslušnosti, bývají i školami, kde je velká míra delikventních projevů u dětí. Školy, ve kterých je dětem věnován dostatek pozornosti a kde jsou potřebným dětem poskytovány poradenské či terapeutické služby, dosahují prokazatelně lepších výsledků ve vzdělávání žáků. Obecně lze tvrdit, že pozitivní vliv školy na chování dětí a mládeže je tím větší, čím dříve bylo tomuto vlivu dítě vystaveno.

Stejně důležitý je i dobrý kontakt školy s rodiči žáka. Učitelé jsou velmi dobře a profesionálně připravováni pro kvalitní kontakt se žáky, nikoliv však s jejich rodiči. Pokud je v zájmu školy do preventivního programu zaangažovat i rodiče dětí, je nutné, aby svým učitelům poskytla výcvik v komunikaci s nimi.¹¹⁸

5.3.4 Vrstevnické programy

Nejenže se vrstevnické programy organizují ve školách, ale své uplatnění nacházejí i u spolků dětí a mládeže. Některé vrstevnické programy pracují s jakýmikoliv dětmi, které mají o účast v programu zájem, jiné se zaměřují čistě na rizikovou mládež. Vrstevnické programy mohou např. zajišťovat rekreační a sportovní akce, pomáhají řešit ohroženému dítěti těžkosti ve škole anebo v jiném prostředí. Bylo prokázáno, že pokud mládež dlouhodobě spolupracuje v rámci vrstevnického programu, zvyšuje jejich školní úspěchy a zároveň snižuje jejich sklony ke kriminálnímu jednání.

5.3.5 Programy podporující pracovní uplatnění

Většina lidí úspěšně dokáže projít vzdělávacím systémem, ať už v podobě vyučení, dosažením maturity nebo absolvování vysoké školy. Existuje však procento lidí, které toto nedokáže. V České republice nemalé procento lidí nepokračuje po ukončení základní školy v dalším studiu. Ovšem ani dokončení určité vzdělávací etapy nezaručí mladým lidem uplatnění na trhu práce. Ochota zaměstnavatelů poskytovat práci lidem bez vzdělání je podstatně nižší než ochota práci poskytnout lidem se zkušenostmi.

Přitom k tomu, aby se mládež v budoucnu lépe uplatnila na trhu práce, stačí „pouhá“ prevence jejího kriminálního chování. Nezaměstnaná mládež a kriminalita mládeže jsou totiž oprávněně spojovány. Úřady práce se neustále pokouší čelit nezaměstnanosti poskytováním profesního poradenství, které je u nás zájemcům

¹¹⁸ Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 267-272.

poskytováno buď individuálně, nebo formou skupinových besed, které provádějí pracovníky úřadů práce na školách, které o tato poradenství projeví zájem. Úřady práce dále nabízejí i rekvalifikační kurzy, kdy je klientům poskytováno individuální i skupinové poradenství.

5.3.6 Komunitní programy

Komunitou může být zájmová skupina, společenství, veřejnost či organizovaná společnost. Komunitní strategie prevence se musí zaměřovat na všechny hrozící typy sociálního selhání. Tím je postavena o úroveň výš nad ostatními preventivními programy. Primárním článkem komunitní prevence je samozřejmě škola a hlavním posláním takového komunitního programu je zabránit školními selhávání jedince. Takových cílů škola může dosáhnout flexibilitou výukových programů. Díky svému dlouhodobému kontaktu s dítětem může škola rozpoznat, zda je dítě rizikovou osobností i toho, zda rodina, ve které dítě vyrůstá, poskytuje dítěti dostatečné zázemí. Vhodným opatřením pro rizikovou mládež může být komunitní koordinační agentura, která by měla umět kvalifikovaně zjišťovat problémy mládeže v komunitě a následně, na základě zjištěných výsledků, stanovit vhodnou prevenci. U nás se pod pojmem komunitní programy rozumí programy, které nabízejí rizikové mládeži smysluplné trávení jejich volného času. Nabízejí takové mládeži klubovny, organizují diskotéky, umožňují jim vstupy na různá sportoviště atd. Komunitní programy jsou organizované občanskými skupinami v lokalitách, kde je zvýšený výskyt delikvence mládeže.

5.3.7 Současné preventivní programy v České republice

Na Ministerstvu vnitra České republiky existuje odbor prevence kriminality, který poskytuje podporu obecním zastupitelstvům a také státním a nestátním organizacím, které se v rámci své činnosti prevencí zabývají. Své úkoly v oblasti prevence mají i jednotlivá ministerstva. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se mimo jiné zabývá i primární prevencí na školách a to podle Programu sociální prevence a prevence kriminality.

Na obvodních nebo městských úřadech existují oddělení sociální prevence, která jsou řízená oddělením sociální prevence spadajícím pod Ministerstvo práce a sociálních věcí. Ministerstvo vnitra koordinuje preventivní programy, které

podporují funkce místního koordinátora preventivních aktivit a ministerstvo spravedlnosti je naopak odpovědné za zacházení s obviněnými a odsouzenými mladistvými, ale také je zřizovatelem Institutu kriminologie a sociální prevence. Na místní úrovni v některých obcích a městech vznikají z iniciativy starostů či obecních zastupitelstev komise pro prevenci kriminality.¹¹⁹

Projekt Creative Battle

Preventivní program Creative Battle neboli Dětská cena prevence kriminality, byl vytvořen speciálně pro Základní školy. Na daném projektu pracují odborníci z oblasti prevence kriminality, ale také psychologie a tento preventivní program vychází z potřeb změn ve způsobu realizace preventivních programů a realizuje se jako základní cesta ke zlepšení celkové formy kriminality mládeže. Cílem projektu je jednak zlepšení sociálního klimatu žáků základních škol, ale také zajištění celoročního vzdělávání a informačního programu pro děti a mladistvé v oblasti rizikového chování, dále je zde snaha snížit výskyt rizikového chování žáků 2. stupně základní školy a poskytovat dostatečné informace široké veřejnosti. Cílovou skupinou jsou jak žáci 2. stupně základní školy, tak i vedení základní školy a rodiče včetně celé veřejnosti.

Práce s cílovou skupinou

Tato práce spočívá v diagnostice sociálního klimatu třídy, v přednášce zahrnující problematiku právního vědomí a trestní odpovědnosti, v informační podpoře škol, ale také rodin, dále v rámci realizace projektu bývá ze strany odborníků poskytováno poradenství v oblasti rizikového chování.

Preventivní program Dětská cena prevence kriminality byl vydán Metodickým pokynem k primární prevenci sociálně patologických jevů žáků a studentů škol a školských zařízení. Projekt do prevence takových jevů zařazuje požívání alkoholu, drog, kouření, gambling, kriminalitu, rasismus, šikanu, antisemitismus, xenofobii, záškoláctví. Realizátorem projektu je Iniciativa Občanského Bezpečí Domova (IOBD).¹²⁰

¹¹⁹ Srov. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 274-284.

¹²⁰ Dětská cena prevence kriminality 2. ročník : *Creative Battle* [online]. c2011 [cit. 2011-11-11]. O projektu Creative Battle. Dostupné z: <http://www.creativebattle.cz/o-projektu>

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Přesto, že jsme plynule přešli do dalšího roku, stále stojíme na prahu 21. století, které je oproti tomu minulému rychlejší a náročnější. Rozvoj jde ukrutnou rychlostí dopředu, což však nemá na člověka pouze pozitivní dopad, ale přináší s sebou také určitá negativa. Mezi taková negativa patří mimo jiné i existence sociálně patologických jevů, kriminality dětí a mládeže a kriminality vůbec.

V teoretické části své diplomové práce jsem poukázala na to, že kriminalita dětí a mládeže je celospolečenský problém, který je potřeba také celospolečensky řešit. Tempo, jakým se kriminalita dětí a mládeže v České republice vyvíjí, samozřejmě ovlivňuje i celkovou společenskou atmosféru, společenské klima. Na mladého člověka mnohem více a hlouběji působí nuda, nevhodný způsob trávení volného času, požívání alkoholu nebo jiných omamných látek, nevhodné působení médií nebo například špatná rodinná výchova, než některé preventivní programy, které mají mladého člověka zabavit a navést ho tím správných směrem.

Na formování osobnosti se významnou měrou podílí prostředí, ve kterém dítě žije, ve kterém vyrůstá a které jej obklopuje. Prostředím rozumím jak prostředí dítěti nejbližší a nejužší v podobě rodiny nebo školy, tak i prostředí široké, globální.

Současná mládež je vystavena mnoha negativním vlivům, a proto je víc než žádoucí v naší společnosti vyzdvihovat to, co dítě formuje pozitivně. I přes to, že na dítě působí mnoho negativních vlivů a dítě se dopustí trestné činnosti, je vždy nutné celou situaci začít řešit především s rodiči, kteří mají, resp. by měli mít, na své dítě ten největší výchovný vliv. Rodiče mají dělat všechno proto, aby z jejich dětí vyrostli slušní lidé, kteří budou pro český národ přínosem.

Škola jako další naprosto nezbytná instituce ve formování osobnosti dítěte také plní důležité funkce a její úloha je stejně tak nezpochybnitelná, ovšem nikdy nemůže nahradit úlohu rodičů. Škola může výchovu rodičů doplnit tím správným směrem.

V teoretické části své diplomové práce jsem si dala za cíl vymezit základní pojmy, které se vztahují ke kriminalitě dětí a mládeže, charakteristické znaky kriminality mládeže, dále jsem nastínila, jaké jsou příčiny a podmínky kriminality mládeže, zejména jaký vliv má na utváření osobnosti dítěte rodina, škola, vrstevníci a média a možnosti prevence kriminality mládeže.

Praktickou část jsem zaměřila na konkrétní otázky, které jsem položila formou dotazníku mládeži, která se již v minulosti minimálně jednou dopustila delikventního jednání.

6.1 Výzkumné metody

K výzkumnému šetření jsem použila dotazníkovou metodu. Cílem zpracovaného dotazníku bylo získat od respondentů písemné odpovědi na předem připravené otázky uvedené na formuláři. Použití dotazníku jsem zvolila jako výzkumnou metodu proto, že umožňuje za krátkou dobu získat podstatné informace od velkého počtu respondentů. Dotazníková metoda je snadno proveditelná, není nákladná, ovšem má i svá úskalí. Při vyhodnocování dat z dotazníku musíme brát v potaz i určitou míru zkreslení v souvislosti s tím, že respondenti mohou uvádět nepravdivé odpovědi nebo odmítnou na některé otázky odpovědět.

Dotazník jsem sestavila tak, aby mohli respondenti odpovídat na mnou položené otázky zakroužkováním jedné z navržených variant odpovědí, ke které se přiklání nejvíce, u určitých otázek bylo však možné vybrat i více odpovědí, na což byli respondenti u zadání dané otázky upozorněni. Dotazník jsem zpracovala tak, aby byl jasný, srozumitelný, jednoduchý a přehledný s ohledem na věk respondentů a na citlivost témat v dotazníku. Stejně jak otázky, tak i nabízené odpovědi byly formulovány stručně, krátce, bez použití cizích a pro mládež nesrozumitelných termínů. Také jsem dbala na logickou posloupnost položených otázek.

Pro své dotazníkové šetření jsem si vybrala nezletilce a mladistvé, kteří se již v minulosti dopustili delikventního jednání. Nerozlišovala jsem, zda spáchali trestný čin nebo přestupek. Ať tak či onak, vždy se jedná o delikventní jednání, které se shoduje svými formálními znaky, pouze materiální znaky těchto jednání jsou rozdílné.

Dotazník byl dobrovolný, na což byli samozřejmě respondenti dopředu upozorněni. O vyplnění dotazníku byli požádáni nezletilci a mladiství při výkonu hlídkové a obchůzkové služby příslušníků policie České republiky v Brně, dále při provádění úkonů trestního řízení na policejní služebně Obvodního oddělení Brno-severa v rámci působení Preventivní informativní skupiny Policie České republiky při provádění preventivní akce pro děti a mladistvé. Již v úvodní části bylo uvedeno, že vyplnění dotazníku je dobrovolné, a že v rámci tohoto šetření je vhodné uvádět

pouze pravdivé odpovědi s tím, že pokud si respondent není jistý odpovědí, nebo nechce na danou otázku odpovídat, ať raději nechá pole volné, bez odpovědi, než aby odpovídal nepravdivě. Vyplnění dotazníku nezabralo respondentům více než 10 minut času a několik otázek zůstalo skutečně bez odpovědi.

Počet respondentů, kteří vyplnili dotazník, byl 51, z toho bylo 16 respondentů mladších 15 let a 35 respondentů ve věku mezi 15-18 lety.

Až na první otázku byly všechny otázky uzavřené, u nichž se vyžadovalo pouze zakroužkování nevhodnější odpovědi. Smyslem dotazníkového šetření bylo zjistit, jaké mají mladí delikventi rodinné zázemí, jaké mají školní výsledky a vůbec jak se staví ke škole, jaké mají zájmy, záliby, jaký mají vztah k alkoholu a drogám a jaké kriminogenní faktory tedy na ně působí a ovlivňují jejich kriminální chování.

V úvodní části dotazníku se první otázkou zjišťoval věk respondenta, což bylo důležité z hlediska rozdělení respondentů na nezletilé a mladistvé.

1) Uved'te Váš věk

Na základě získaných odpovědí týkajících se věku byly dotazníky rozděleny na ty, které vyplňovali respondenti ve věku do 15 let a na respondenty mladistvé, ve věku 15-18 let. Bylo zjištěno, že dotazník vyplnilo 16 dětí ve věku od 9 do 15 let a 35 mladistvých ve věku od 15 do 18 let.

Dále byly v dotazníku uvedeny otázky týkající se školní docházky, školního prospěchu a zálib respondentů.

2) Jakou školu navštěvujete?

3) Chodíte rádi do školy?

4) Plníte si pravidelně školní docházku?

5) Jaké jsou vaše školní výsledky?

Z výše položených otázek vyšlo najevo, že všech **16 nezletilých respondentů** navštěvuje základní školu, z nichž 13 nechodí rádo do školy. Co se týká školního prospěchu, 2 z nich prospívají s vyznamenáním, 5 prospívá dobře, 6 má ve škole problémy a 3 nezletilci již opakovali ročník. Na otázku, která se týkala školní docházky, odpovědělo 5 respondentů, že dochází do školy pravidelně, 7 odpovědělo, že mají neomluvené hodiny do 20 hodin a 4 uvedli nadměrnou školní absence. **U mladistvých** na otázku, jakou školu navštěvují, zaškrtno z **35 respondentů** 17 odpověď „střední školu“, 4 mladiství navštěvují dosud školu základní, zbylých

14 odpovědělo, že již žádnou školu nenavštěvují a tito tedy nechali následující 3 otázky nevyplněné. Ze zbylých 21 mladistvých, kteří školu navštěvují, ať už střední nebo základní, odpovědělo 6, že do školy chodí rádo. U otázky týkající se školní docházky odpovědělo ze zmíněných 21 mladistvých 7, že do školy dochází pravidelně, 4 zaškrtili odpověď, že mají pouze do dvaceti neomluvených hodin a 10 má nad dvacet neomluvených hodin. U školního prospěchu nemají 2 žáci problémy a prospívají s vyznamenáním, 2 žáci prospívají dobře, 12 žáků má ve škole, co se týká školních výsledků, problémy a 5 žáků již opakovalo ročník.

Následovaly otázky týkající se rodiny mladého delikventa, jejichž smyslem bylo zjistit, zda má na delikventní chování mládeže vliv kvalita rodinného života, jejíž jsou tyto děti a mladiství členy.

- 6) ***V jakém vztahu žijí vaši rodiče?***
- 7) ***Jsou vaši rodiče zaměstnaní?***
- 8) ***Zajímají se vaši rodiče o to, jak a s kým trávíte svůj volný čas?***

Na otázku, týkající se vztahu rodičů, odpovědělo z 16 nezletilých respondentů 5, že jejich rodiče jsou manželé, 9 uvedlo, že jsou jejich rodiče rozvedení, 2 nezletilci uvedli, že jejich rodiče žijí v nesezdaném svazku. U mladistvých uvedlo 11 respondentů, že jejich rodiče jsou manželé, 21 mladistvých pochází z rozvedených rodin, 1 respondent odpověděl, že rodiče žijí tzv. „na hromádce“ a zbylí 2 respondenti si vybrali odpověď, že jeden z rodičů již zemřel. Další otázka se týkala zaměstnanosti rodičů mladých delikventů, kdy u respondentů do 15 let bylo získáno 6 odpovědí, že oba rodiče jsou zaměstnaní, dalších 5 uvedlo, že pouze jeden z rodičů pracuje a 5 respondentů uvedlo, že jejich rodiče jsou oba nezaměstnaní. Mladiství delikventi odpověděli tak, že u 14 z nich jsou jejich rodiče zaměstnaní oba dva, 12 respondentů uvedlo, že jeden z rodičů nepracuje a rodiče 9 mladistvých respondentů nepracují ani jeden z nich. Zda se rodiče mladých delikventů zajímají o to, jakým způsobem a s kým tráví svůj volný čas, odpovědělo 5 z 16 nezletilých respondentů, že se o to rodiče vždy zajímají, 5 uvedlo, že většinou je to zajímavá, 3 uvedli, že to většinou jejich rodiče nezajímá a zbylí 3 uvedli, že si můžou dělat ve svém čase, co chtějí, protože se o způsob trávení jejich volného času rodiče nezajímají. Z mladistvých respondentů odpovědělo 5 z nich, že to jejich rodiče zajímá vždy, 11 jich odpovědělo, že to, jak a s kým tráví svůj volný čas, většinou rodiče zajímá,

10 odpovědělo, že to rodiče většinou nezajímá a 9 uvedlo, že si můžou dělat, co chtějí, že to rodiče nezajímá.

9) *Jak trávíte svůj volný čas?*

10) *Nudíte se ve svém volném čase často?*

11) *Jaký máte vztah k alkoholu?*

12) *Jaký máte vztah k drogám?*

13) *Pokud jste někdy drogu vyzkoušeli nebo je užíváte, o které drogy se jedná?*

14) *Sledujete v televizi nebo na počítači filmy, ve kterých dochází k násilí v podobě střelby, rvaček, zabíjení, vraždění, atd.?*

4 respondenti do 15 let odpověděli, že svůj volný čas tráví aktivně, kdy se nejčastěji věnují sportu, 12 z nich tráví čas pasivně. U mladistvých delikventů odpovědělo 8 z nich, že tráví volný čas aktivně, a celých 27 zbylých tráví čas pasivně. U otázky, zda se respondenti často ve svém volném čase nudí, odpovědělo 8 respondentů, že se nudí a 8 respondentů, že ne. Mladistvých se ve volném čase nudí 22 z celkového počtu 35. Z respondentů do 15 let odpověděli 2, že dosud nevyzkoušeli alkohol, 13 z nich uvedlo, že alkohol během svého života již vyzkoušeli. U mladistvých odpovědělo 25 dotazovaných, že již alkohol vyzkoušelo a 10 odpovědělo, že pravidelně konzumuje alkohol. U otázky týkající se drog odpovědělo 9 respondentů, že drogu již vyzkoušeli, kdy nejčastěji se jednalo o marihuanu, ve dvou případech o extázi a ve dvou případech o pervitin a u mladistvých odpovědělo 19, že již drogu vyzkoušeli a 4 uvedli, že drogy pravidelně užívají. Z těchto 19 uvedlo 15 respondentů, že se jedná o marihuanu, 4 uvedli pervitin. Dále 3 nezletilci uvedli, že sledují filmy, v nichž se vyskytuje násilí a agresivita, 10 nezletilců uvedlo, že občas a 3 uvedli, že vůbec. Z 35 mladistvých uvedlo 23, že sledují tento druh filmů a 12 si zvolilo odpověď, že se na tyto filmy dívají občas. Odpověď „nikdy se na tento druh filmů nedívá“ si nezmohl žádný dotazovaný.

15) *Spáchali jste někdy jakékoliv protiprávní jednání, pro které jste byli vyslýcháni a vyšetřováni policií?*

16) *V případě, že jste spáchali protiprávní jednání, o jaké jednání šlo?*

17) *Spáchali jste někdy protiprávní jednání, o němž policie nevěděla a ani jste za toto protiprávní jednání nebyli vyšetřováni policií?*

18) *V případě, že ano, o jaké protiprávní jednání šlo?*

Otázka č. 15, zda se respondent dopustil jakéhokoliv protiprávního jednání, pro které byl vyšetřován policií, byla položena z hlediska rozdělení respondentů na ty, kteří se dopustili protiprávního jednání a kteří nikoliv, kdy následně byli dotazníky rozříděny podle tohoto kritéria a nadále bylo pracováno pouze s dotazníky, jejichž respondenti se protiprávního jednání dopustili. Tudíž všech 16 nezletilých a 35 mladistvých respondentů, jejichž výsledky tady rozebíráme, se dopustili nějakého protiprávního jednání. U otázky, o jaké protiprávní jednání se jednalo, bylo možné zakroužkovat více odpovědí, neboť se dá předpokládat, že se někteří respondenti mohli dopustit i více protiprávních jednání, která jsou v dotazníku uvedena. Tedy 13 z 16 nezletilců uvedlo, že se dopustili krádeže, 7 jich zakroužkovalo poškození majetku, 2 z nich byli vyšetřováni za loupež a 2 za šikanu. U mladistvých se jednalo ve 25 případech o krádež, v 6 případech o výtržnictví, 4 z nich byly vyšetřování za loupež a 6 pro poškození majetku. Na otázku, zda se respondenti dopustili nějakého protiprávního jednání, o kterém se policie nedozvěděla, odpovědělo 3 z nich, že ne, 10 nezletilců odpovědělo, že ano a 3 neodpověděli vůbec. U mladistvých jich odpovědělo 21, že ano, 12 dalších odpovědělo, že ne a 3 nevybrali odpověď žádnou. Ti, kteří odpověděli, že ano, uvedli v 70% odpověď krádež, 20% uvedlo odpověď poškození majetku a zbylých 10% neuvedlo odpověď žádnou. Procentuální část byla totožná u dětí i mladistvých.

6.2 Diskuze

Poté, co jsem vyhodnotila sebraná data uvedená v dotazníku od respondentů, můžu tvrdit, že kriminogenní faktory, které jsem zmínila v teoretické části své diplomové práce, jsou ať už v menším nebo větším zastoupení přítomny u většiny dotazovaných mladých lidí, kteří se do jednoho dopustili nějakého delikventního jednání v podobě přestupku nebo trestného činu. Na prvním místě stojí vždycky rodina, která má být dítěti vzorem a která má veliký podíl na tom, jaká bytost z dítěte vyroste. Rodina hraje v životě dítěte nezastupitelnou roli a ve většině případů ovlivňuje sociální vývoj dítěte. Právě u obtížně vychovatelných jedinců bývá dosti častá neúplnost rodiny, ať už proto, že se rodiče rozvedli, nebo proto, že některý

z rodičů zemřel. To se potvrdilo i u praktické části mé diplomové práce, neboť v případě, kdy většina dotazovanou odpoví, že pochází z rozvrácené rodiny, je to varovným signálem o nebezpečí vlivu neúplné rodiny na delikvenci mládeže. Nepřítomnost jednoho z rodičů v rodině je pro dítě skutečně rizikovým faktorem. V rodině mladého delikventa často chybí otec.

Rodiče by měli být pro své dítě vzory, které prvotně ovlivňují vývoj jeho osobnosti do budoucna, do doby, kdy z něj vyroste dospělý člověk.

Rodina je považována za hlavního činitele, který svým selháváním umožňuje dětem kriminální chování. Z dotazníku je dále patrné, že většina dětí a mladistvých pochází z rodin, kdy alespoň jeden z rodičů není zaměstnán a ukazuje se také nezájem rodičů o způsob trávení volného času svých dětí. Skutečnost, že dítě vyrůstá v rodině, kde jeden nebo oba rodiče nejsou zaměstnaní, může mít na něj negativní vliv. Každé dítě a mladý člověk má být veden k tomu, aby vedl řádný život a aby byl naší společnosti prospěšný. To zcela úplně nemůže mladému člověku poskytnout rodič, který sám zaměstnaný není a práci ani nehledá. Právě rodiče musí být příkladem pro své děti, a pokud mají doma děti špatný vzor, může to mít negativní vliv na jejich chování, což se v praxi často i potvrzuje. K pozastavení můžeme označit také situaci, kdy jeden nebo oba rodiče jsou nezaměstnaní, bydlí v domácnosti společně s dítětem a přesto, že je tedy takový rodič doma a má čas se na své dítě „dohlížet“, přesto v mnoha případech dotazovaných dětí a mladistvých bylo zjištěno, že se tento rodič nezajímá o to, co jeho dítě ve svém volném čase dělá.

Vedle rodiny plní podstatnou a nezastupitelnou roli v životě mladého člověka škola. I v rámci této instituce se poměrně často objevují negativní jevy, kterými je špatný prospěch, nezájem o školu, nedokončené vzdělání nebo zanedbávání školní docházky. Škola má podobně jako rodina působit na dítě výchovně, má dítě motivovat, inspirovat a tlačit k tomu, aby si plnilo své povinnosti, aby bylo tvořivé, aby se nenudilo, apod. Pokud však selhává ve výchově dítěte rodina, škola je takovou situaci jen zřídka schopna zachránit a napravit. Z vyplněných dotazníků je jasné, že jen velmi malé procento dotázaných nemá problémy se školní docházkou a také je minimum těch, které škola baví. Žádný z těch, který uvedl, že má problémy se školní docházkou, nezaškrtl v dotazníku odpověď, že má ve škole dobré školní výsledky. Lze tedy odvodit, že pokud dítě chodí „za školu“ opakovaně, má zřejmě jiné zájmy z mimoškolního prostředí. Pokud se rodiče nezajímají o to, co dítě dělá v době, kdy má být ve škole a má se vzdělávat, nebo je skutečnost, že dítě řádně

neplní povinnou školní docházku, nechává tzv. chladnými, má dítě další předpoklad k tomu, aby nejenže svou nedovolenou absenci ve škole prohlubovalo, ale aby se ve svém volném čase, kdy není pod dozorem ani rodiče, ani učitele, dopouštělo delikventního jednání.

Všeobecným problémem je slabě organizovaná spolupráce mezi školou a rodiči. Problémy ve škole jak už se školním prospěchem, tak i se školní docházkou se promítly do problémů velké části respondentů, u nichž byly dále dotazníkem zjištěny i jisté problémy v rodině, a to neúplnost rodiny, nezaměstnanost a nezájem o způsob trávení volného času dítětem.

Z dotazníku bylo dále zjištěno, že jisté procento dotazovaných mladistvých osob stále ještě studuje základní školu, anebo namísto toho, aby navštěvovali střední školu, skončili školou základní a další studium již nezačali. Jak je známo, vzdělání člověk potřebuje ke svému rozvoji. Pokud mladý člověk nemá zájem o vzdělání a základní nebo střední školu nedokončí, takový člověk opouští školu s pouze nízkými vědomostmi, s nízkou kvalifikací a je poté schopen pouze určitého druhu práce, zvláště té mechanické, která jej však po čase začne nudit. Proto se takový člověk snadno realizuje ve skupině lidí, kteří jsou stejní jako on a kteří často zaměřují svou činnost proti společnosti v podobě páchaní kriminálního jednání.

K problematice volného času se vyjádřila většina dotazovaných, že svůj volný čas tráví pasivně, ať se jedná o sledování TV, hraní her na PC, návštěvy barů, hospod, restaurací, potloukání se po ulicích, apod.

Televize, ale i neomezený přístup na počítač a internet, mají zásadní vliv na formování osobnosti dítěte a mladistvého, na jejich myšlení, cítění i jednání. Problémem je to, že děti mají možnost sledovat nevhodné programy, kdy následně s oblibou napodobují to, co vidí, tedy i agresivní chování. Dítě, které ve velké míře sleduje televizi a tráví u ní svůj volný čas, se tak stává pasivním. Navíc při sledování programů, které pro děti rozhodně nejsou vhodné, získává dostatečné množství negativních vzorů, které z hlediska svého nízkého věku nedokáže správně vyhodnotit.

Nebezpečí trávení volného času vysedáváním po restauracích a barech může spočívat v tom, že v takových provozovnách se schází značná část obyvatel s narušeným chováním a častokrát i s kriminální minulostí, a pokud s takovými jedinci přichází nezletilec do kontaktu, může tak podlehnout silným vlivům dané

kultury a své chování i jednání následně přizpůsobit hodnotové orientaci a životnímu stylu těchto občanů.

Zvláště v restauracích „čtvrté cenové kategorie“ je velmi snadné potkat lidi, kteří si již nějakého toho delikventního jednání dopustili, ať už přestupkového nebo trestného, kteří již mají kriminální zkušenosti, nebo kteří znají příběhy a historky lidí, jejichž denním chlebem je právě páchání kriminality. A právě proto se často právě v restauraci připravují různé druhy přestupků nebo trestných činů, kdy se mladí lidé rádi inspiroují staršími a již zběhlými pachateli, nebo v souvislosti s nudou a s již vyčerpanými kloudnými tématy přijdou na řadu ta, která často přináší odpovědi na otázky typu: co dělat s nudou, jak se zabavit, jak se předvést před kamarádem, kde vzít peníze na alkohol či drogy, kde vzít peníze na cokoliv, co zrovna potřebuju, apod. V restauracích je také často nabízeno zboží, které pochází z trestné činnosti a které zde vykupují ti, kteří se tímto nelegálním druhem obchodu živí.

Všichni respondenti, kteří uvedli, že se ve svém volném čase nudí, zároveň také vybrali odpověď, že již alkohol buď vyzkoušeli, nebo mu holdují pravidelně a stejně tak, až na několik málo ojedinělých případů, odpověděla většina těchto dotazovaných, že již vyzkoušeli drogu. Nevhodné trávení volného času je bohužel velmi často spojeno s požíváním alkoholu nebo drog. Velké procento mládeže navštěvuje restaurace, bary a diskotéky, ať už během všedního dne či večera nebo o víkendu, což bývá spojeno i s konzumací alkoholu a ve velké části případů také s užíváním drog. Navíc alkohol i drogy jsou často skloňovaným tématem při páchání trestné činnosti mládeže, ať už se jedná o delikventní jednání páchané pod vlivem těchto návykových látek, nebo o ty činy, které jsou páchány proto, aby si po jejich uskutečnění mládež alkohol nebo drogu dopřát mohla. Někteří až poté, co se posilní alkoholem nebo drogou, vymyslí, že by mohli spáchat přestupek nebo trestný čin a berou to jako zábavu nebo zkoušku odvahy, jiní se před spácháním takového skutku cíleně opijí nebo zdrogují. Na mnoho lidí působí alkohol a drogy tím způsobem, že tyto návykové látky rozpouští v lidech strach a dokážou člověka nabudit či povzbudit, nebo dokonce zpustit agresi, která by jinak zůstala skryta a pod kontrolou. Alkohol nebo droga navíc dodávají sílu a odvalu, a pokud je jedinec členem party, která mu poskytuje a zaručuje určitý stupeň anonymity, takovému jedinci již nic nebrání ve spáchání trestného činu, který může mít až fatální následky.

Způsob trávení volného času může být, vedle pozitivního formování osobnosti, také negativním faktorem, který zdravý vývoj jedince ohrožuje. To, jak kvalitně dítě

tráví svůj volný čas, může pedagog ovlivnit pouze omezeně. Pedagog plní v oblasti prevence významnou úlohu. Je schopný účinně předcházet výchovným problémům dětí a mladistvých, může děti nasměrovat k tomu, aby svůj volný čas trávili kvalitně, a aby takový způsob trávení byl pro děti přínosem. Může dokonce v rámci svých možností s dětmi trávit část jejich volného času. Je však jasné, že děti a mladistvé nemůže mít pod svým dozorem neustále. Pedagog již nemůže zaručit, že děti, když jsou bez dozoru, se nebudou dopouštět delikventního jednání, že nebudou svůj volný čas trávit v restauračních zařízeních, nebo že nebudou sedět hodiny u počítače a hrát hry nebo v televizi sledovat nevhodné filmy. Pedagog samozřejmě může děti informovat o neblahém a zničujícím vlivu alkoholu a drog na jejich osobnost, ale již není v jeho moci zaručit, že děti alkohol nebo drogy nebudou ve volném čase požívat. Z toho plyne, že hlavní úloha ve výchově dětí a mladistvých patří rodině a postavení pedagoga je pouze doplňující.

Stejně jak již bylo uvedeno v teoretické části diplomové práce, že se mládež dopouští nejčastěji majetkových trestných činů, i praktická část dala těmto statistikám za pravdu. V naprosté většině případů se respondenti v minulosti dopustili krádeží, poškozování majetku, ovšem cizí jim nejsou ani loupeže, což je opravdu alarmující. Takto mladý pachatel, který již v tak mladém věku spáchá trestný čin loupeže, což lze považovat za jeden z nejzávažnějších trestných činů, neboť se zmocní cizí věci za použití násilí nebo pohrůžky násilím, je pro společnost skutečně nebezpečný a při styku s touto osobou v budoucnu nemůžete nikdy vědět, čeho všeho bude schopen v případě, kdy se mu někdo znelíbí, kdy si bude potřebovat obstarat peníze nebo kdy se bude chtít předvést před členy své party.

Jak jsem již uvedla v začátku praktické části, o vyplnění dotazníku byli požádáni pouze ti respondenti, kteří se již v minulosti dopustili delikventního jednání, ať již v podobě přestupku nebo trestného činu. Pracovala jsem tedy s 53 vyplněnými dotazníky, z nichž můžu učinit ten závěr, že mnoha dětem a mladistvým chybí dostatečný přísun podnětů z prostředí, ve kterém žijí, vyrůstají a které je formuje, což má negativní následky pro budoucí vývoj takto mladých lidí. Dále můžu dle výsledků dotazníku říct, že čím méně koníčku, povinností a zálib dítě má, tím větší pravděpodobnost, že se ve svém volném čase dopustí kriminálního jednání a že se stane závislým na návykových látkách, ať už alkoholu, nebo drogách.

ZÁVĚR

Ve vzduchu visí otázka, zda je současná právní úprava mládeže dostatečná a zda umožňuje dětem, které dosud nedosáhly věku patnácti let, uložit opatření odpovídající jejich spáchanému delikventnímu jednání. Je potřeba si uvědomit, že doba značně pokročila a že dnešní generace dětí je o dost více popředu v oblasti dospívání a zkušeností, než tomu bylo dříve. Proto by stálo za úvahu snížení hranice trestní odpovědnosti u vybraných trestných činů dětí, především u těch, které byly spáchané v těch nejzávažnějších formách. O tom, zda by mělo na výskyt kriminality dětí a mladistvých vliv snížení hranice trestní odpovědnosti, bychom se však mohli přesvědčit až tehdy, pokud by k tomuto snížení skutečně došlo. Je také možné, že snížení této hranice by znamenalo pouze nárůst kriminality mladistvých pachatelů. Téma snížení věkové hranice však není jediné a stěžejní, kterým by se společnost měla zabývat.

Podstatně aktuálnější se jeví téma zabývající se příčinami kriminality mládeže, kde vedle genetických dispozic mladého člověka hraje hlavní roli rodinná výchova, vliv školy, vrstevníků a působení mediálních prostředků.

Výzkumným šetřením, které jsem v rámci své diplomové práce uskutečnila, se mi potvrdily teoretické poznatky, které jsou obsahem této práce a ze kterých jsem při výzkumu vycházela. Je velmi dobře známá rizikovost nevhodným způsobem tráveného volného času, kdy výzkum ukázal, že naprostá většina nezletilců a mladistvých nevhodně volný čas tráví, ačkoliv se značná část jejich rodičů zajímá o to, jak a s kým dítě volný čas tráví. Téma kriminality mládeže je aktuální v každé době a neustále stojí v popředí společenského zájmu.

Výsledky, kterých bylo ve výzkumné části dosaženo, nejsou v rozporu s teoretickými poznatky. Styl rodinného života ovlivňuje budoucí vývoj dětí a v první řadě je na rodině, aby z dítěte vychovala řádného občana. Pokud rodiče nebudou pro své děti dobrým příkladem, jak se chovat, jak ve společnosti fungovat, jak být společností prospěšní a pokud nebudou projevovat dostatečný zájem o školní výsledky dětí, o způsob trávení volného času, atd., učitelé zcela jistě nejsou schopni zastoupit rodiče ve výchovné funkci a nemohou tedy ani nést stěžejní díl odpovědnosti za výchovné působení na tyto děti.

Až v posledních letech se zájem o trestnou činnost dětí a mladistvých dostává do popředí a společnost na toto téma diskutuje a snaží se navrhnout řešení k dané

problematice. Děti mají nízké právní vědomí, což může samozřejmě souviset i s jejich delikventním chováním a tento nedostatek může být jeho příčinou. Výchova k právnímu vědomí by měla být součástí výchovného působení na děti, stejně jako důsledná preventivní činnost. Nejdůležitější v oblasti kriminality mládeže, ostatně stejně jako i v jiných oblastech lidského života, se jeví zjišťování příčin takového jednání a jejich odstraňování. Až v případě, že budou zcela bezpečně zjištěny příčiny delikvence mládeže, můžou subjekty mající vliv na tuto skupinu osob, zahájit proces jejich odstraňování, aby docházelo k postupné eliminaci nežádoucího chování takto mladých lidí. To by mělo být cílem naší společnosti, nás všech.

SEZNAM ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
©	autorské právo, copyright
cit.	citováno
č.	číslo
čl.	článek
ČR	Česká republika
IOBD	Iniciativa Občanského Bezpečí Domova
kol.	kolektiv
např.	například
OČTŘ	orgán činný v trestním řízení
odst.	odstavec
OSPOD	orgán péče o dítě
PAČR	Policejní akademie České republiky
písm.	písmeno
s.	stránka
Sb.	Sbírka zákonů
srov.	srovnej
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
ust.	ustanovení

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

LITERATURA

BŘICHÁČEK, V., MACHOVÁ, J., VOJTÍK, V. *Poruchy vývoje dětí a mladistvých a jejich projevy v rodině a ve škole*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN: 80-04-24650-8.

ENDRYCHOVÁ, J., GROS, V., VÁLKOVÁ, H., VLČEK, M. *Ochrana dětí a mládeže před negativními vlivy*. Praha: Mladá fronta, Praha, 1988.

HAVRDOVÁ, E. *Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality*. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009. ISBN 978-80-254-9432-5.

HEŘMANSKÁ, D. *Psychologická analýza dětské predelikvence*. Hradec Králové : Gaudeamus, 1994. ISBN: 80-7041-097-3.

KOVÁČIK, P., KOKAVEC, D. *Kriminalita mládeže – Příčiny a prevence*. Bratislava: SÚV socialistickej akademie ČSSR, 1983.

KUCHTA, J. a kol. *Kriminologie II*. Brno: MU Brno, 1993.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN: 80-7179-813-4.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 8071789453

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MIŠUN, J. a kolektiv. *Společnost a kriminalita mládeže*. Praha: Správa politickovýchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR, 1979.

NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PAČR, 2000. ISBN: 80-7251-033-9.

ISBN 80-7251-033-9.

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J.: *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. ISBN: 978-80-7357-377-5.

OSMANČÍK, O., ŠVANCAR, Z. *Kriminalita mládeže*. Praha: Statické a evidenční vydavatelství tiskopisů, 1968.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. ISBN: 80-7178-049-9.

SEMRÁD, J. *Mládež a sociálně negativní jevy*. Praha: PAČR, 1996. ISBN. 80-85981-22-x.

SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.

ISBN: 80-86432-82-3

ŠTÍPEK, J. *Úvod do sociální patologie I. Kriminalita mládeže*. Praha: Univerzita Karlova, 1985.

VANTUCH, P. *Kriminalita mládeže a její prevence*. Praha: Horizont, 1984.

ZAPLETAL, J. *Kriminologie II. Zvláštní část*. Praha: PA ČR, 1996. ISBN 80-85981-28-9.

ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1997. ISBN: 80-210-1643-4.

NORMY A STATISTICKÉ ÚDAJE

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dětská cena prevence kriminality 2. ročník : Creative Battle [online].c2011 [cit.

2011-11-11]. O projektu Creative Battle. Dostupné z: <http://www.creativebattle.cz/o-projektu>.

Ministerstvo vnitra České republiky : Prevence kriminality [online].c2012 [cit. 2012-02-03]. Dostupné z:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/system/pojmy/1.1.html>.

NICM : Sociálně patologické jevy : Kriminalita a delikvence [online]. c2011, [cit.

2011-11-11]. Kriminalita a delikvence – Charakteristika. Dostupné z:

<http://www.icm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>.

Ostrov radosti. Středisko volného času : Prevence [online].c2011 [cit. 2011-11-11].

Kriminalita, delikvence, vandalismus. Dostupné z:

<http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>.

Policejní prezidium České republiky : Statistiky [online].c2012 [cit. 2012-02-03].

Dostupné z: <http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Anonymní dotazník k problematice kriminality dětí a mladistvých

Tento dotazník je určen nezletilým a mladistvým do osmnácti let, kteří mají zkušenost s přestupkovým nebo trestním jednáním. Dotazník je anonymní a dobrovolný. Na dotazník neuvádějte svoje jméno a snažte se na položené otázky odpovídat pravdivě. Pokud nechcete nebo nemůžete uvést pravdivou odpověď, raději otázku vynechejte, než byste odpověděli nepravdivě. Odpověď, kterou jste zvolili, vždy zakroužkujte.

Za vyplnění dotazníku Vám děkuji.

1) Uveďte váš věk

2) Jakou školu navštěvujete?

- a) Základní
- b) Střední školu, střední odborné učiliště, střední odbornou školu, jinou
- c) Žádnou

3) Chodíte rádi do školy?

- a) ANO
- b) NE

4) Plníte si pravidelně školní docházku?

- a) ANO
- b) NE, ale nemám více než 20 neomluvených hodin
- c) NE, mám více než 20 neomluvených hodin

5) Jaké jsou vaše školní výsledky?

- a) Prospívám s vyznamenáním
- b) Prospívám dobře
- c) Prospívám, ale mám ve škole velké problémy
- d) Neprospívám, již jsem opakoval/a ročník

6) V jakém vztahu žijí vaši rodiče?

- a) Moji rodiče žijí v manželství
- b) Moji rodiče jsou rozvedení
- c) Moji rodiče spolu žijí, ale nejsou manželé
- d) Moje matka je svobodná a vychovává mě sama
- e) Jeden rodič již zemřel

7) Jsou vaši rodiče zaměstnaní?

- a) ANO, oba moji rodiče jsou zaměstnaní
- b) ANO, jeden z mých rodičů je zaměstnaný
- c) NE, ani jeden z rodičů není zaměstnaný
- d) NE, rodiče jsou v důchodu (ve starobním, v invalidním, v předčasném)

8) Zajímají se vaši rodiče o to, jak a s kým trávíte svůj volný čas?

- a) ANO, vždy se o to zajímají
- b) ANO, většinou je to zajímavá
- c) NE, většinou se o to nezajímají
- d) NE, nezajímají, můžu si ve svém volném čase dělat, co chci

9) Jak trávíte svůj volný čas?

- a) AKTIVNĚ (sport, četba, koníčky a zájmy, s rodinou, apod.)
- b) PASIVNĚ (sledováním TV, hraní na PC, nuda, hospody, bary, s kamarády, atd.)

10) Nudíte se ve svém volném čase často?

- a) ANO
- b) NE

11) Jaký máte vztah k alkoholu?

- a) Dosud jsem alkohol nevyzkoušel/a
- b) Alkohol jsem vyzkoušel/a, ale pravidelně ho nekonzumuji
- c) Alkohol konzumuji pravidelně

12) Jaký máte vztah k drogám?

- a) Dosud jsem drogu nevyzkoušel/a
- b) Drogu jsem vyzkoušel/a, ale pravidelně ji neužívám
- c) Drogy užívám

13) Pokud jste někdy drogu vyzkoušeli, nebo je užíváte, o jaké drogy se jedná? (zde můžete vybrat více odpovědí, pokud jste vyzkoušeli nebo užíváte více druhů drog).

- a) Marihuana
- b) Pervitin
- c) Heroin
- d) Extáze
- e) Kokain
- f) Hašiš
- g) Jiné

14) Sledujete v televizi nebo na počítači filmy, ve kterých dochází k násilí v podobě střelby, rvaček, vraždění či zabíjení?

- a) ANO, sleduji je často
- b) ANO, občas tyto filmy sleduji
- c) NE, na tyto filmy se nikdy nedívám

15) Spáchali jste někdy jakékoliv protiprávní jednání, pro které jste byli vyslýcháni a vyšetřováni policií?

- a) ANO
- b) NE

16) V případě, že jste spáchali protiprávní jednání, o jaké jednání šlo? (u této otázky můžete zakroužkovat více odpovědí v případě)

- a) Krádeže
- b) Poškození majetku
- c) Loupež
- d) Šikana
- e) Násilné jednání
- f) Výtržnictví

g) Jiné protiprávní jednání

17) Spáchali jste někdy protiprávní jednání, o němž policie nevěděla a ani jste za toto protiprávní jednání nebyli vyšetřováni policií?

- a) ANO
- b) NE

18) V případě, že ano, o jaké protiprávní jednání šlo? (u této otázky můžete zakroužkovat více odpovědí v případě)

- a) Krádeže
- b) Poškození majetku
- c) Loupež
- d) Šikana
- e) Násilné jednání
- f) Výtržnictví
- g) Jiné protiprávní jednání

Děkuji za spolupráci

Příloha č. 2

Statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem celkové kriminality ve společnosti v letech 2005-2011

Rok	Celková kriminalita	Kriminalita nezletilých	Kriminalita mladistvých
2005	344060	3086	7614
2006	336446	3090	7605
2007	357391	2710	8079
2008	343799	2783	7728
2009	332829	2333	7123
2010	313387	1584	5339
2011	317177	1636	5427

Zdroj: Policejní prezidium České republiky

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jitka Broďáková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Zdenka Nováková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	KRIMINALITA MLÁDEŽE
Název v angličtině:	JUVENILE DELINQUENCY
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou kriminality nezletilých a mladistvých osob a věnuje se nejčastějším a nejzávažnějším formám kriminality mládeže a jejímu vývoji. Zabývá se příčinami a podmínkami kriminality mládeže, které analyzuje a hodnotí a vymezuje současnou legislativní úpravu a systém preventivních opatření.
Klíčová slova:	Kriminalita mládeže, mládež, nezletilí, mladiství, delikvence, trestný čin, prevence, příčiny, výchova, škola, rodina, média, trestní odpovědnost
Anotace v angličtině:	The Diploma Thesis deals with a problematics of underage and adolescent criminality and is focused mainly on the most frequent and servus form so fit and its progress as well as its reasons and conditions; these are evaluated and analysed. It is also concern with contemporary legislation and preventive system.
Klíčová slova v angličtině:	Juvenile delinquency, juvenils, infant, juvenils, delinquency, crime, prevention, cause, education, school, family, media, criminal responsibility
Přílohy vázané v práci:	2 přílohy
Rozsah práce:	86 stran (142 993)
Jazyk práce:	Český jazyk